DÜNYA SİYASETİNDE LATİN AMERİKA 5

TÜRKİYE'NİN BÖLGE ÜLKELERİ İLE İLİŞKİLERİ: SÜREÇ - KISITLAR - FIRSATLAR

Editörler
Prof. Dr. İsmail Ermağan
Doç. Dr. Emine Tahsin
Doç. Dr. Segâh Tekin

nobel

DÜNYA SİYASETİNDE LATİN AMERİKA 5
TÜRKİYE'NİN BÖLGE ÜLKELERİ İLE İLİŞKİLERİ:
SÜREÇ - KISITLAR - FIRSATLAR

Prof. Dr. İsmail Ermağan - Doç. Dr. Emine Tahsin - Doç. Dr. Segâh Tekin

Yayın No.: 5116
Yönetim Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler No: 112
ISBN: 978-625-397-828-0
E-ISBN: 978-625-397-829-7
Basım Sayısı: 1. Basım, Eylül 2023

© Copyright 2023, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Leyla Kurt -leyla@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Yürümez -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Ermağan, İsmail., Tahsin, Emine., Tekin Segâh
Dünya Siyasetinde Latin Amerika 5:
Türkiye'nin Bölge Ülkeleri ile İlişkileri: Süreç - Kısıtlar - Fırsatlar
Prof. Dr. İsmail Ermağan - Doç. Dr. Emine Tahsin - Doç. Dr. Segâh Tekin
1. Basım, XXII+498 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-397-828-0
E-ISBN: 978-625-397-829-7
1. Latin Amerika 2. Türkiye 3. Dünya

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltdi. Şti. Sertifika No.: 44093
Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No:21 Yenimahalle/Ankara

BÖLÜMLER VE YAZARLARI

BÖLÜM 1: **LATİN AMERİKA ÜLKELERİYLE İLİŞKİLERİMİZ: BAZI TESPİTLER VE ÖNERİLER**
Prof. Dr. Mehmet Necati Kutlu

BÖLÜM 2: **TÜRKİYE-LATİN AMERİKA VE KARAYİPLER İLİŞKİLERİ VE BÖLGESEL ÖRGÜTLER**
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Kaplan

BÖLÜM 3: **LATİN AMERİKA'DA YABANCI YATIRIMLAR: TÜRKİYE'NİN POZİSYONU VE FIRSATLARI**
Dr. Emre Saygın

BÖLÜM 4: **TÜRKİYE-BREZİLYA İLİŞKİLERİ**
Doç. Dr. Segâh Tekin

BÖLÜM 5: **TÜRKİYE-MEKSİKA İLİŞKİLERİ**
Ayşe Yarar - Kıvanç Sağır

BÖLÜM 6: **TÜRKİYE-ARJANTİN İLİŞKİLERİ**
Doç. Dr. Emine Tahsin - Dr. Furkan Börü

BÖLÜM 7: **ARJANTİN VE TÜRKİYE: STRATEJİK BİR İLİŞKİ VE ORTAK BİR KADER İÇİN FIRSATLAR**
Fátima Carolina Funes

BÖLÜM 8: **TÜRKİYE-ŞİLİ İLİŞKİLERİ**
Dr. Yaman Kepenç

BÖLÜM 9: **TÜRKİYE-PERU İLİŞKİLERİ**
Ahmet Yıldız

BÖLÜM 10: **TÜRKİYE-VENEZUELA İLİŞKİLERİ**
Dr. Öğr. Üyesi Selin Karana

BÖLÜM 11: **TÜRKİYE-KOLOMBİYA İLİŞKİLERİ**
İbrahim Cihangir

BÖLÜM 12: **KOLOMBİYA GEZİ NOTLARI**
Gazeteci Mehmet Beyhan

BÖLÜM 13: **TÜRKİYE-KÜBA İLİŞKİLERİNİN DİNAMİKLERİ: TARİHSEL ARKA PLAN VE GÜNCEL GELİŞMELER**
Dr. Öğr. Üyesi Gözde Somel

BÖLÜM 14: **TÜRKİYE-GUATEMALA İLİŞKİLERİ**
Dr. Altuğ Koç

BÖLÜM 15: **TÜRKİYE-PANAMA İLİŞKİLERİ**
Dr. Betül Mutlugün

BÖLÜM 16: **TÜRKİYE-HAİTİ İLİŞKİLERİ**
Prof. Dr. Burak Gümüs
Prof. Dr. Ismail Ermağan

BÖLÜM 17: **TÜRKİYE-KOSTA RİKA İLİŞKİLERİ**
Dr. Öğr. Üyesi Yaşar Pınar Özmen

BÖLÜM 18: **TÜRKİYE-BOLİVYA İLİŞKİLERİ**
Ali Orhan

BÖLÜM 19: **TÜRKİYE-URUGUAY İLİŞKİLERİ**
Kutlu Kayıran

BÖLÜM 20: **TÜRKİYE-EL SALVADOR İLİŞKİLERİ**
Kıvanç Sağır

BÖLÜM 21: **TÜRKİYE-PARAGUAY İLİŞKİLERİ**

BÖLÜM 22: **SONUÇ YERİNE: TÜRKİYE'NİN LATİN AMERİKA VE KARAYİPLER BÖLGESİ İLE İLİŞKİLERİ**
Numan Hazar

2.7.2. Diyanet ile Haitili Bilâl Vakfı'nın Arasındaki İlişkinin Başlangıcı ve Küba Bağlantısı 358
2.7.3. Müslüman Azınlığa Cami ve Dinî Okul İnşaatı ... 360
2.7.4. Müslüman Azınlığa İftar ve Kumanya Yardımı ... 361
2.8. Türkiye'deki Haitili Göçmenlerin İlişkilere Etkisi ... 361
3. TÜRKİYE'NİN HAİTİ İLE İLİŞKİLERİNE ÖNERİLER ... 363
SONUÇ ... 364
KAYNAKÇA ... 365

BÖLÜM ON YEDİ
TÜRKİYE-KOSTA RİKA İLİŞKİLERİ

ÖZET ... 371
GİRİŞ ... 372
1. KOSTA RİKA'NIN SİYASİ TARİHÇESİ ... 375
2. TÜRKİYE-KOSTA RİKA ARASINDA İKİLİ İLİŞKİLER ... 384
2.1. Tarihsel İlişkiler ... 386
2.2. Siyasal İlişkiler ... 390
2.3. Ekonomik İlişkiler ... 390
2.4. Kültürel İlişkiler ... 393
3. GELECEK İÇİN FIRSATLAR VE ZORLUKLAR ... 394
4. BU ÜLKEDE ÖNEMLİ DİĞER DEVLETLER-RAKİPLER ... 397
SONUÇ ... 402
KAYNAKÇA ... 403

BÖLÜM ON SEKİZ
TÜRKİYE-BOLİVYA İLİŞKİLERİ

ÖZET ... 407
GİRİŞ ... 408
1. İKİLİ İLİŞKİLER ... 410
1.1. Tarihsel İlişkiler ... 410
1.2. Siyasi İlişkiler ... 413
1.3. Ekonomik İlişkiler ... 416
1.4. Kültürel İlişkiler ... 418
2. GELECEK İÇİN FIRSATLAR VE ZORLUKLAR ... 420
3. BU ÜLKEDE ÖNEMLİ DİĞER DEVLETLER - RAKİPLER ... 422
SONUÇ ... 425
KAYNAKÇA ... 426

BÖLÜM ON YEDİ

TÜRKİYE-KOSTA RİKA İLİŞKİLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Yaşar Pınar Özmen[1]

ÖZET

Orta Amerika'da Pasifik-Karayipler arasında küçük bir ülke olan Kosta Rika, Latin Amerika ülkeleri içinde istisnai bir yapıya sahiptir ve kendi bölgesindeki çatışma dolu ortamın istikrarlı bir aktörü olarak bilinmektedir. Türkiye ile ilişkilerinin geliştirildiği 2010'larda ise her iki ülke için ekonomik ve ticaretin öncelikli olduğu çok taraflı bir diplomasi yaklaşımının benimsendiği görülmektedir. İki ülke de kendi bölgesinde önemli ve aracı bir konumdadır. Türkiye, Batı ile Doğu arasında bir köprü ve farklı dönemlerde farklı olarak biçimlenmişbir rol model ve bölgesel bir güçtür. Gelişmiş pazarlara daha az bağımlılık, her iki ülkenin dış politikasını şekillendiren ve birbiri ile ilişkilerini destekleyen temel noktadır. Bu bölümde Türkiye ve Kosta Rika arasındaki ilişkiler incelenmekte ve buradan hareketle Kosta Rika'nın bulunduğu bölgede öne çıkan özellikleri ele alınarak bir profil çizilmeye çalışılmaktadır. Siyasal, ekonomik ve kültürel alanlarda ikili ilişkilere yer verilirken gelecek dönemler için karşı karşıya kalınabilecek fırsat ve zorluklar değerlendirilmiş ve ülkede etkili diğer devletlerin faaliyetleri incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Kosta Rika, Latin Amerika, Orta Amerika, Türkiye ve Kosta Rika İlişkileri.

[1] pborozmen@gm[illegible]om

TÜRKİYE-COSTA RICA RELATIONS

Abstract

Costa Rica, a small country in Central America between the Pacific and the Caribbean, has an exceptional structure among Latin American countries and is known as a stable actor in the conflict-filled environment in its region. In the 2010s, when relations with Turkey were developed, it is seen that a multilateral diplomacy approach with economic and trade priority was adopted for both countries. Both countries are in an important intermediary position in their own region. Turkey is a bridge between the West and the East, a role model and a regional power that has been shaped differently in different periods. Less dependence on developed markets is the main point that shapes the foreign policy of both countries and supports their relations with each other. In this section, the relations between Turkey and Costa Rica are examined and from this point of view, it is tried to draw a profile by considering the prominent features of the region where Costa Rica is located. While the bilateral relations in the political, economic, and cultural fields are included, the opportunities and difficulties that may be faced in the future periods are evaluated and the activities of other influential states in the country are examined.

Key words: Costa Rica, Latin America, Central America, Türkiye and Costa Rica Relations

GİRİŞ

Kosta Rika, Orta Amerika'da Pasifik-Karayipler arasında, kuzeyde Nikaragua ve güneyde Panama'ya komşu, 51.000 km² yüz ölçümü ve 5 milyon nüfusu ile küçük bir ülkedir.[2] Pasifik tarafında San Lucas adası ve bugün bir ulusal park olan Isla de Coco adası bulunmaktadır. Üniter iki kamaralı meclis yapısıyla başkanlık sistemine sahip olan Kosta Rika Cumhuriyeti, idari açıdan 7 ile ve 81 kantona ayrılmıştır. Nüfusun büyük kısmı, başkent San José'nin çevresinde, batıda San Ramón şehirlerinden doğuda Turrialba'ya kadar uzanan ve ulusal toprakların yalnızca %6,4'ünü oluşturan Merkezî Vadi ya da Orta Vadi (Valle Central) adı verilen bölgede yaşamaktadır.

Dışişleri Bakanlığı (2023) bilgilerine göre nüfusun etnik dağılımı; %83,6 beyaz-yerli karışımı (mestizo), %6,7 melez (mulatto), %2,4 yerli, %1,1 Afrika asıllı

[2] Dünya Bankası verilerine göre 2021 nüfusu 5.153.957, yüz ölçümü 51.060 km²'dir (https://data.worldbank.org/country/costa-rica). Ülkenin bulunduğu Pasifik-Karayip arasındaki genişlik 260 kilometreyi geçmez.

siyahi, %6,2 diğer etnik gruplardan oluşmaktadır. Ticos (Tikolar)[3], Kosta Rika halkını tanımlayan Kostarikalı anlamına gelen yaygın bir terimdir. Bunun nedeni halkın konuşma dilinde kelimelerin sonuna dilbilgisinde küçültücü (diminutivo/a) "tico" eklemeye yönelik eğilimleridir.

Mikro iklim, flora ve fauna çeşitliliği ile ünlü olan ülkenin birçok kuş türü barındıran tropikal ormanlarındaki ağaçlarda Sloth veya diğer adıyla tembel hayvandan Spider (örümcek) maymunlarına birçok canlıyı görmek mümkündür. Ülkenin %59'u ormanlık alandır (World Bank, 2022). Karayipler'den biraz içeriye girildiğinde yağmur ormanlarındaki ulusal parklar teleferikle gezilebilmektedir. Ülkenin en yüksek yeri 3.821 metre yüksekliğindeki Cerro Chirripó dağının zirvesidir. Birçok aktif volkanı barındıran ülkede en ünlü yanar dağlar Poas ve Arenal'dır. Kosta Rika'nın Karayip kıyılarında Jamaika etkisi ve buradan yayılan Reggea müziğinin izleri belirgindir (Cirit, 2010).

Kosta Rika, Latin Amerika ülkeleri içinde birçok açıdan istikrarlı bir ülkedir. Özellikle 1950'lerden itibaren barış, sıkı çalışma ve ilerleme ülkesi olarak tasvir edilmiştir. Uzun soluklu demokrasisi, benimsediği sosyal adalet yaklaşımı, eşitlikçi ve barışçıl sosyopolitik ortamı Kosta Rika'yı bölgenin tarihi hakkındaki klişeleri baltalayan ve Latin Amerika'nın karşı karşıya olduğu mevcut ikilemlerin kaçınılmaz veya çözülemez olduğu fikrini sorgulayan alternatifler ve olasılıklar yeri olarak değerlendirilmesinin önünü açmaktadır (Palmer ve Jiménez, 2004: 3). Kosta Rika istisnacılığı olarak tanımlanan bu durum sömürge olduğu dönemden başlayarak ülke tarihindeki birden fazla olaya dayandırılır ve hepsinin birbirini destekleyen bir etkisi olduğu söylenebilir. Latin Amerika'nın diktatörlükler, devrimci hareketler, şiddetli çatışmalarla dolu ortamında "Orta Amerika'nın İsviçresi", "tropical bir Shangri-la", "demokratik vaha" olarak adlandırılan Kosta Rika'nın bu "istisnai" durumuna ilişkin akademik veya akademi dışında -kimi zaman şehir efsanesine varan- açıklamalar yapılmaya ve bu farklılığın yeni kanıtlarının bulunmasına çalışılmıştır. Bunlardan çoğunluğu sömürgecilik dönemindeki ağır koşullara karşı gelişen farklı bir tavırdan yola çıkan ya da o dönemde kırsal bir demokrasinin varlığına yönelik iddialar olarak genellikle edebiyatçılar tarafından üretilen çeşitli açıklamalardan oluşmaktadır. Fakat bu istisnacılık açıklamalarının bir kısmı, Kosta Rika ulusal kimliğini sözde beyaz ırk mirasıyla eşitleyen ve onu diğer Latin Amerika ülkelerinden ayıran şüpheli bir mitolojinin en önemli parçasını oluşturmaktadır (Palmer ve Jiménez, 2004: 1).

[3] Örneğin, standart İspanyolca'da "un poco" "biraz" anlamına gelir, küçültme "un poquito"dur (birazcık) ancak Kosta Rikalılar genellikle "un poquitico" der ve bu eki aynı zamanda sevgiyi belirtmek için kullanırlar. Örneğin "mi chica" yerine "mi chicatica" (kızım), "perritico" (köpekçik), "pizzatica" (pizzacık) and "cafético" (kahvecik) gibi. (https://www.ticolingo.com/blog/what-is-tico/)

Kosta Rika'da çatışmayı yasal ve kurumsallaşmış bir şekilde çözme eğilimi sömürge döneminin sonundan başlayarak iki yüzyıl içinde pekişmiştir. Öncelikle küçük ve orta ölçekli tarıma dayalı ekonomisi sayesinde diğer Latin Amerika ülkelerinde rastlanan geniş toprak sahiplerinin arasındaki çıkar çatışmalarına sahne olmamıştır. Başkentin çevresinde kendi işi gücünde ticari mesleğe sahip olan kozmopolit bir sınıf ulus devletin temelini oluşturmuştur. Siyasal kurumsal yapılar, Orta Amerika'nın diğer ülkelerindeki karmaşadan ve kuzeydeki emperyal güçlerin etkilerinden uzak daha bağımsız bir ortamda oluşmuştur (Palmer ve Jiménez, 2004: 10-11). On dokuzuncu yüzyılın sonunda ve dünyadaki çoğu ülkeden ilerici bir yapıda ilköğretimi kız ve erkek çocuklar için zorunlu yapan bir eğitim reformu gerçekleştirmiştir. Kosta Rika'da sosyal, etnik ve kültürel entegrasyondan yana olan güçler, ayrımcılığı destekleyenlerden daha ağır basma eğiliminde olmuştur. Bu bütünleştirici güçlerin en önemlileri, halk eğitim sistemi ve on dokuzuncu yüzyılın sonunda etnik köken, eğitim veya sınıftan bağımsız olarak tüm yetişkin Kosta Rikalıları kapsayıcı bir seçim dinamiği olmuştur. Kosta Rika'da devlet, farklılıkların ve çatışmaların yönetimi ve çözümünde merkezî bir rol oynamıştır. Bu kapsayıcı dinamik, ulusal yaşamın kurumsal temellerinin güçlendirilmesini desteklemiştir (Palmer ve Jiménez, 2004: 5). Bu reformlar ve daha sonra eğitim ve sağlık sistemine yapılan sürekli yatırımlar, vasıflı bir nüfusun gelişmesini sağlamıştır. Ordunun tasfiye edilmiş olması bu konuda harcanacak paranın diğer alanlara aktarılmasını sağlamıştır. Kamunun hesap verebilirliği Kosta Rika sosyal ve politik yaşamının ve kültürünün önemli bir parçasıdır.

Barış ve ekolojik inisiyatifleri için uluslararası ödüller alan ve daha iyi adli kurumlara, daha iyi eğitim sistemine, daha iyi siyasi sisteme sahip olan Kosta Rika istisnacılığının biraz ötesine geçtiğimizde Latin Amerika ülkelerinin tipolojik özellikleri ile uyumlu bir tarihsel gelişimi olduğu gözlenecektir. Ülke kahve ekonomisi ile tek ham madde ürününün ihracına dayalı kalkınmanın klasik bir örneğidir. Sömürge döneminden günümüze, ülkenin kuzeybatı kesimi, diğer Orta Amerika ülkelerine güçlü bir benzerlik gösteren, görece geniş haciendalardan oluşan bir çiftlik ekonomisine ev sahipliği yapmıştır. 1880'den sonra, Kosta Rika orijinal "muz cumhuriyeti" hâline gelmiş ve ulusötesi bir dev olan ABD şirketi United Fruit Company'nin pazarı olmuştur (Palmer ve Jiménez, 2004: 3). Kosta Rika'da da diğer Latin Amerika ülkeleri gibi kapsamlı yapısal uyum programları uygulanmıştır. Yağmur ormanları, Brezilya Amazon'undakilere eş değer oranlarda tahrip edilmiş fakat sonra bu konuda geniş önlemler alınarak ülkenin ekoturizm merkezi olması sağlanmıştır. Uyuşturucu kaçakçılığı ve diğer ulusötesi yolsuzluk biçimleriyle bağlantılı bir elit grup Kosta Rika'da da etkilidir.

Diğer Orta Amerika ülkelerinden çok farklı olarak baskıcı ordular, toplu katliamlar, gerillalar, iç savaşlar, siyasi dolandırıcılıklar vb. olmadan Kos-

ta Rika'nın ilk başlarda aynı ekonomik performansı göstermesi ilginç bir konu olmuştur. Fakat özellikle 1990'lardan sonra diğer Latin Amerika ülkelerinden farklı bir görünüm oluşmaya başlamıştır. Borç krizinin bir sonucu olarak, çoğu Latin Amerika ülkesi 1980'lerin ortalarında içe-dönük ithal ikameci sanayileşme modelinden dışa dönük ihracatı teşvik eden modele geçmeye başlamıştır. Başlangıçta benzer bir sürecin işlediği Kosta Rika'da 1990'lardan sonra önceden beri kurumsallaşmış ve iyileşmeye devam etmiş yargı sistemi, şeffaf kurumlar, daha istikrarlı siyasi rejim ve en önemlisi daha iyi eğitimli bir iş gücü, ihracatı teşvik modeliyle birleşince -hâlâ yürürlükte olan- bir süreci tetiklemiş ve Kosta Rika'yı Orta Amerika ülkelerinden farklı bir yola sevketmiştir (Rodas-Martini, 2018). Kosta Rika muz ve diğer tropikal meyveler ile kahve ihracatına bağlı ekonomisini biraz daha çeşitlendirmiş ve çeşitli alanlarda imalat sanayisini, hizmet üretimini ve ekoturizmini geliştirebilmiştir. Hidroelektrik üretimi yoluyla enerji üreten nehirlerdeki su, ülkenin en büyük doğal kaynağı sayılabilir ve Kosta Rika'yı Orta Amerika'nın en büyük elektrik üreticisi olarak konumlandırmaktadır (Perry ve Berry, 2016). Vasıflı iş gücü, birçok çok uluslu şirketin ülkeye yüksek teknolojili üretime yönelik yatırım yapmasına neden olmuştur (Intel, Amazon vb.).

1. KOSTA RİKA'NIN SİYASİ TARİHÇESİ

Araştırmalar, Kolomb'un 1502'de Cariari'ye (bugünkü Puerto Limón) gelişinden önce, Kosta Rika topraklarının yaklaşık 400.000 yerli insana ev sahipliği yaptığını göstermektedir. Küçük ve siyasi olarak parçalanmış şeflikler hâlinde örgütlenmiş yerli toplumlardan en büyük ve en organize olanları kuzeyde Nicoya bölgesinde Mezoamerikan kültürü etkisinde yaşamıştır. Karayip ovalarında ve güney Pasifik'te ise nüfus daha dağınık gruplarda ise Güney Amerika'nın kuzeyinden gelen altın işlemede maharetli Chibcha kültürünün etkisi daha baskın olmuştur. Mezoamerikan ve Chibcha kültürü, iki şeflik konfederasyonuna, Garabito ve Guarco'ya bölünmüş olan Orta Vadi'yi etkilemiştir. (Palmer ve Jiménez, 2004: 10). Ülkedeki yerli halkın büyük kısmı İspanyol fethi ve sömürgeciliği döneminde yok olmuştur. Hayatta kalanlar ise köleliğe boyun eğmek yerine ormanlarda kaybolarak direnmiştir. Şu anda devlet tarafından resmî olarak tanınan 8 etnik gruba ait 24 yerli bölgesi bulunmaktadır. Bölgedeki Afrika-Karayip kökenli nüfus ise 1880 sonrasında muz ekonomisinin gelişmesi ile birlikte ülkeye gelmiştir.

İspanyol sömürgeciliği döneminde, İspanya İmparatorluğu'nun Orta Amerika'daki Yeni İspanya'nın genel valiliği (Virreinato de la Nueva España) altındaki Guatemala Başkomutanlığının siyasi yetkisi ve Nikaragua'daki Leon piskoposunun ruhani rehberliği altında yönetilmiştir. "Zengin Kıyı" anlamına gelen Kosta

Rika isminin çağrıştırdığının[4] aksine değerli madenlerin bulunmaması, bölgenin sömürge yönetimi tarafından göz ardı edilmesini sağlamıştır. Büyük bir denizaşırı pazar için ürünlerden yoksun olan Kosta Rikalılar, kakao ve tütüne dayalı çoğunlukla küçük ölçekteki topraklar üzerinde bir geçimlik ekonomi geliştirmiştir.

On altıncı yüzyılda diğer Latin Amerika ülkelerinde büyük bir toprak sahibi elitin oluşmasına neden olan emek sömürüsüne dayalı geniş latifundiolar yerine Kosta Rika'da tarım alanlarının coğrafi nedenlerle küçük olması nedeniyle küçük ve orta ölçekli çiftçilik hâkim olmuştur. Bu da diğer ülkelerde olan ve toprak ve buna bağlı ticaret elitlerinin çıkarlarını korumaya dayalı iç çatışmaların yoğun olarak yaşanmamasına neden olmuştur (Rodas-Martini, 2018). Bu olgu, Kosta Rika'nın istisnai durumunu destekleyen bir dayanak olarak ileri sürülmektedir. On dokuzuncu yüzyılın başından itibaren ekilmeye başlayan kahve zaman içinde diğer ürünlerden daha çok ihraç edilmiş, kahve geliri ülkede zengin bir sınıf yaratmış ve ülkenin modernleşmesine yardımcı olmuştur. Kosta Rika, 1821 yılında bağımsızlığını kazandığında ulus devletin temelini, kakao plantasyonlarının bulunduğu Karayip kıyıları veya kuzeyde Pasifik kıyılarına yakın *hacienda*lardan oluşan tarımsal bölgeler değil merkezdeki daha kozmopolit Orta Vadi bölgesi oluşturmuştur. Bu bölgede küçük ve orta ölçekli çiftçilerin aileleri, güçlü bir ticari mesleğe sahip özgür bir köylülük oluşturmuştur. Başkentin de bulunduğu bu bölge, hem Orta Amerika'nın diğer ülkelerindeki karmaşadan hem de kuzeydeki emperyal güçlerin etkilerinden uzak durmasını sağlamıştır (Palmer ve Jiménez, 2004: 10-11).

Meksika Bağımsızlık Savaşı'nın (1810-1821) ardından, Kosta Rika, 1821'de 1823'e kadar sürecek bağımsız Meksika İmparatorluğu'nun bir parçası olmuştur. 1823'te Orta Amerika Birleşik Eyaletleri'nin (República Federal de Centroamérica) kurulmasına aracılık etmiş ancak diğer dört eyaletteki (Guatemala, El Salvador, Honduras, Nikaragua) çekişmelerden sonra 1838 yılında federasyondan ayrılmıştır. 1825'ten itibaren de facto bir anayasa ile kendi para birimi, devlet başkanı, yasama meclisi ve yüksek adalet divanı olan bir yönetim sistemini kurumsallaştırmıştır. 1837'de iki dereceli seçimle belirlenen başkanlar 1844 yılında doğrudan halkın oyuyla seçilmeye başlamıştır. Devletin üç erkini elinde toplayan ve ülkenin kurucusu sayılan Başkan José María Castro Madriz (1847-1849, 1866-1868), 1848'de anayasa reformuyla Kosta Rika'yı egemen bağımsız bir ulus hâline ge-

[4] 1502 yılında Kristof Kolomb'un ülkeye geldiğinde halkta gördüğü altın takıların çokluğuna bakarak bölgenin zengin altın yataklarına sahip olduğu düşüncesiyle bölgeye "Zengin Kıyı" anlamına gelen "Costa Rica" adı verilmiştir. Kosta Rika adının kökeniyle ilgili bir diğer teori Dionisio Cabal Antillón tarafından ortaya atılmış ve ülke adının bölgede yaşayan Huetar kökenli yerlilerin dilinde bir kelimenin hispanikleştirilmesi ile oluştuğunu iddia etmiştir. Cabal'a göre Kosta Rika, muhtemelen "Coquerrica", "Coquerrique" veya "Cotaquerrique" olan bir yerli kelimeden gelmektedir (Embajada de Costa Rica, 2023).

tirmiş ve Kosta Rika Cumhuriyeti'ni ilan etmiştir. Aydınlanma düşüncesine bağlı olan liberal başkan basın özgürlüğünü ve kadınların eğitimini desteklemiştir. Aynı dönemde Kosta Rika'nın mavi, kırmızı ve beyaz renk şeritlerden bayrağı başkanın eşi Pacífica Fernández tarafından Fransız bayrağından ilham alınarak tasarlanmıştır. 1848'de anayasa reformu, yasama organına karşı güçlü bir yürütme organı kurarak, ülkenin kamu görevlilerini atama çevikliğine izin vererek, gücün merkezîleşmesini hızlandırmış ve ülkenin modern bir devlete dönüşmesinin yolunu açmıştır (Botey Sobrado, 2002: 253). Kahve ekonomisine dayalı ekonomik patlama, yeni teknolojilerin ithal edilmesini, iletişim yollarının açılmasını, yolların ve limanların iyileştirilmesini ve devletin merkezî gücünün güçlendirilmesini sağlamıştır. Bu dönemde silahlı kuvvetler modernize edilmiş ve Ulusal Saray, San Juan de Dios Hastanesi, Santo Tomás Üniversitesi binası, ilk tıp fakültesi, ilk ulusal banka, ilk tiyatro açılmış ve 1852'de ulusal marş bestelenmiştir.

Kosta Rika, 1841'de dağılarak bağımsız devletlere dönüşen Orta Amerika ülkeleri ile 1963'te Orta Amerika Ortak Pazarı'na katılana dek hep sınırlı bir ilişki içinde olmuştur. Fakat, bu tecrit politikası, ülkeyi dış sorunlardan tamamen kurtaramamıştır. 1825'te Nikaragua'dan ayrılıp Kosta Rika'ya katılan Guanacaste eyaleti 1896 sınır anlaşmasına kadar tartışılan bir sorun yaratmıştır. Diğer Orta Amerika ülkelerinden gelen siyasi mülteciler, Kosta Rika'yı bölgesel çatışmalara dâhil etmeye çalışmıştır. William Walker ve haydut çetesi 1856'da Nikaragua'yı ele geçirerek tüm Orta Amerika'yı tehdit ettiğinde Kosta Rika birlikleri bu tehdite karşı Orta Amerika koalisyon gücüne katılmıştır (Parker, Elbow, Stansifer ve Karnes, 2023). Dönemin başkanı Juan Rafael Mora Porras (başkanlık dönemi 1849-1859) ve bu savaşta hayatını kaybeden Juan Santamaría (1831-1856) ülkenin ulusal kahramanları olarak kabul edilmektedir. Birçok yerde heykellerine rastlanan Juan Santamaría'nın adı başkentteki en önemli havalimanına verilmiştir.

Bağımsızlığından bu yana iktidar mücadelelerinin yoğun olarak yaşandığı Kosta Rika'da diğer Latin Amerika ülkelerindeki gibi asker destekli diktatörlüklerin gücü ele geçirdiği dönemler olmuştur. 1870'lere kadar süren diktatörlükler döneminde bazı atılımlar gerçekleştirilmiş ama asıl liberal reformlar 1871 Anayasasından sonra hızlanmıştır. Roma Katolik Kilisesi'nin seküler meselelerdeki faaliyetlerinde kademeli bir düşüş olmuş ve Cizvitler birkaç yıllığına sınır dışı edilmiştir. Yeni ceza, medeni ve mali kanunları hazırlanmış, resmî nikah ve boşanma tanımlanmış, mezarlıklar laikleştirilmiş, doğum ve ölüm kayıtları tutulmaya başlamış, parasız ve zorunlu laik eğitim tesis edilmiş (1886), sağlık sistemi geliştirilmiş ve ölüm cezası kaldırılmıştır. Ekonomik büyüme, kahve-muz üretimine dayalı bir tarım-ihracat ekonomisi ile sağlanmıştır. Ulusal sermaye bankaları kurulmuş ve kolon ulusal para birimi olarak kabul edilmiştir (1900). Tarımsal ihracat geliri, Atlantik demir yolunun (1870-1890) ve Pasifik demir yolunun

(1897-1910) inşasını ve sonrasında İngiliz fonlarının yardımıyla demir yollarının limanlara bağlanmasını sağlamıştır. Atlantik demir yolu hattının açılmasıyla bir servet kazanan ABD'li Minor Cooper Keith'in muz işine girmesi sonucunda yatırımlar, 1899'da kurulan ve sonraki yüzyıla damgasını vuracak olan United Fruit Company'e aktarılmıştır (Parker vd., 2023).

Kosta Rika'nın tüm Latin Amerika'da ünleneceği demokrasi geleneğinin dönüm noktası, Başkan José Joaquín Rodríguez'in 1889'da tüm Orta Amerika'daki tamamen özgür ve dürüst ilk seçim olarak kabul edilen seçimdeki zaferi olmuştur. Seçim sonucunu görmezden gelme girişimi, ülkenin demokratikleşmesinin kaynağı olarak kabul edilen 7 Kasım halk ayaklanmasına neden olmuştur. Rodríguez ve Rafael Yglesias'ın (1894-1902) otoriter yönetiminden sonra; 1913'te doğrudan oylama ve 1925 ile 1927 arasında gizli oy hakkı getirilmiş, buna rağmen sandıklarda usulsüzlükler ve seçimlerde gizli anlaşmalar yapılmıştır. 1917'de Başkan Alfredo González Flores'in (1914-1917) reformist hükûmeti, diktatörlüğü 1919'da bir sivil hareketin ardından devrilecek olan Federico Tinoco (1917-1919) tarafından yıkılmıştır. Bu siyasi istikrarsızlık sürecinde Kosta Rika ile Panama arasında tanımlanmış bir sınır olmaması ve her iki ülkenin de Coto çevresini kendi topraklarının bir parçası olarak görmesi nedeniyle 1921'de bir savaş yaşanmıştır. Muz şirketlerinin çıkarlarını düşünen ABD'den gelen baskı nedeniyle Panama, Coto bölgesinin bırakılmasını kabul etmek, Kosta Rika ise Bocas del Toro'daki toprak iddialarından vazgeçmek zorunda kalmıştır. Sınırlar ancak 1941'de yapılan bir antlaşma ile netleşmiştir.

Yirminci yüzyılın başlarında Kosta Rika ve diğer dört Orta Amerika cumhuriyeti, geniş yargı yetkilerine sahip ilk uluslararası mahkeme olan Orta Amerika Adalet Divanını kurmuştur (1908). Mahkemenin dönüm noktası niteliğindeki davalarından biri, ABD'ye Nikaragua ve Kosta Rika arasındaki sınırı oluşturan San Juan Nehri'ni okyanuslar arası bir kanal güzergâhının parçası olarak kullanımına izin veren 1916 tarihli Bryan-Chamorro Anlaşması ile ilgilidir. Kosta Rika, Nikaragua'nın önceden var olan anlaşma haklarını ihlal ettiğini iddia etmiş ve yeni bir rota açmanın Kosta Rika güvenliğini tehdit edeceğini protesto etmiştir. Kosta Rika'nın lehine karar veren mahkeme kararı Nikaragua tarafından kabul edilmemiştir. Nikaragua'nın mahkemeden geri çekilmesi ve genel olarak etkisiz bir adli prosedür nedeniyle, mahkeme 1918'de feshedilmiştir. ABD'li hayırsever Andrew Carnegie'nin bağışıyla inşa edilen San José'deki mahkeme binası günümüzde Kosta Rika Dışişleri Bakanlığı tarafından kullanılmaktadır (Parker vd., 2023).

1929'daki dünya ekonomik krizi ve ekonominin kapitalist çeşitlenmesi ve toplumsal huzursuzluklar Reformist Parti (1923) ve Komünist Parti (1931) gibi geleneksel olmayan sosyalist siyasi partilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

United Fruit Company'e karşı 1934'te yapılan oturma grevi bu huzursuzluğun en büyük eylemi olmuştur. Ekonomi, León Cortés Castro (1936-1940) hükûmeti döneminde çok sayıda bayındırlık işinin finanse edilmesiyle 1936 yılına kadar toparlanamamış, II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle Avrupa pazarı kapanmış ve ihracat ABD'ye yönelmiştir. 1945'ten sonra, II. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ve Soğuk Savaş'ın başlamasıyla birlikte yaşanan jeopolitik değişimler, sol gerillaların artan varlığı nedeniyle ABD'nin Latin Amerika'ya olan antikomünist ilgisinin artmasına neden olmuştur. Kosta Rika, Orta Amerika'da, 1930'larda demokrasinin çökmediği ve komünist partinin sandıklarda yasal ve başarılı olarak varlığını sürdürebildiği dünyadaki birkaç ülkeden biri olmuştur. 1940 yılından itibaren işçilerin yaşam ve çalışma koşullarını iyileştirme mücadeleleri, Başkan Rafael Ángel Calderon Guardia'nın, Başpiskopos Víctor Manuel'in şahsında Katolik Kilisesi'nin ve komünistlerin (Halkçı Öncü Parti- Partido Vanguardia Popular) desteğiyle iddialı bir sosyal reform projesini üstlenmesiyle semeresini vermiştir. Calderon ile komünistler arasındaki ittifak, refah devletinin temellerini atmış ama Kosta Rika siyasetinin kutuplaşmasını tetiklemiştir (Molina ve Palmer, 2011: 103).

Birtakım yolsuzluklar ve hileli uygulamalar nedeniyle seçim sistemine olan güven azalması sonucunda ülkede iç huzursuzluklar başlamıştır (Molina ve Palmer, 2011: 112-113). Bu esnada Calderon karşıtı muhalefet, Teodoro Picado'nun 1944'teki zaferini hile olarak değerlendirmiştir. Bu iç karışıklıklar ve 1948 başkanlık seçim sonuçlarının hile nedeniyle iptal edilmesi (yasama seçimleri iptal edilmemiştir) sonuç olarak Kosta Rika İç Savaşı'nı tetiklemiştir. Kosta Rika'nın 1917'den beri en ciddi siyasi krizi 1948 iç savaşı olmuş, bu iç savaş ülke tarihinde son kez anayasal hükûmetin kesintiye uğramasına sebep olmuştur. Bazıları, Calderon koalisyonunun gelecek dönem başkanı sosyal demokrat Otilio Ulat'ın koltuğuna oturmasını engellemeye çalışırken çok ileri gittiğini düşünmüştür. Devlet girişimi için daha büyük bir rolden yana ve açık sözlü bir toprak sahibi olan José Figueres Ferrer, 8 Temmuz 1942'de yaptığı bir radyo konuşmasında, hükûmetin düzensiz eylemlerini ve yolsuzluğunu kınamıştır. 1944'te ülkeden sürülen Figueres, sürgünü sırasında ordu içinden müttefiklerle ve ABD'nin desteğiyle yabancı milisleri örgütlemiş ve onları çiftliğinde eğitmiştir. Ulusal Kurtuluş Partisine (Partido Liberación Nacional, PLN) dönüşen ordusu, hükûmete karşı bir isyan başlatmış ve yaklaşık 2.000 sivilin öldürüldüğü kısa bir iç savaşı ateşlemiştir. Savaş, Figueres'in düzeni yeniden sağlama, Calderon'un bazı reformlarını koruma ve ardından başkanlığı Ulat'a devretme sözü verdiği bir uzlaşmaya varılmasının ardından sona ermiştir. Figueres ülkeyi 18 ay yönetmiştir. 1949'da Figueres rejimi tarafından ilan edilen yeni bir anayasa, orduyu tasfiye etmiş, kadınlara oy hakkı sağlamış, seçim mahkemesini güçlendirmiş, kurumsallaşmış ırkçılığı ortadan kaldırmış, bankacılık sistemini kamulaştırmış ve özerk kurumlar olarak bilinen

devlet şirketlerine büyük yetkiler vermiştir. Ardından, söz verildiği gibi cunta hükûmetini Ulat'a devretmiştir.

1948'de 44 gün süren ve cumhuriyet tarihinin en kanlı olayı olarak geçen iç savaş sonunda Başkan Figueres'in orduyu tasfiye etmiş olması ve günümüzde Kosta Rika'nın ordusunun bulunmaması[5] ülkede barışçıl bir sistemin kurulmuş olmasına gösterilen en yaygın kanıt olmuştur. Bazıları bu eylemin sadece kendisine karşı bir askerî darbeyi önlemek için olduğuna inansa da bu durumun demokrasinin gelişmesinde ve ekonomik olarak büyümesinde etkili olduğu kabul edilmektedir.

Figueres, 1953'te ve 1970'te kendi başına iki kez seçilmiş ve PLN yasamada baskın grup olarak kalmıştır (Parker vd., 2023). 1953'te ezici bir farkla seçilen Figueres, hükûmetinin "ABD yanlısı" bir politika izleyeceğine söz vermiş, 1955'te bir işgal gücü Nikaragua sınırını geçtiğinde, Figueres yardım için Amerikan Devletleri Örgütüne (OAS) başvurmuş ve ABD'den gelen maddi yardımla işgali başarıyla püskürtmüştür. Sıkı bir şekilde komünizm karşıtı bir sosyal demokrat olan ve döneminde birçok sosyal ve ekonomik reform başlatan Figueres'in yaklaşımı *figuerismo* olarak adlandırılmaktadır. 1948'den beri PLN tarafından temsil edilen Figueres yanlıları ile Ulusal Birlik Partisi, Ulusal Birleşme Partisi, Birlik Koalisyonu ve Sosyal Hristiyan Birlik Partisi (Partido Unidad Social Cristiana, PUSC) dâhil olmak üzere farklı partiler ve koalisyonlar tarafından temsil edilen Calderon yanlıları temel iki siyasi kutbu oluşturmuştur. PUSC'nin 1983'te kuruluşundan 2002'ye kadar olan dönemde iki büyük ve kararsız partinin (PLN ve PUSC) siyasete hâkim olduğu iki partili sistem söz konusu olmuştur.

1970'lerin sonunda Nikaragua'da Somoza rejimine karşı Sandinista isyanı patlak verdiğinde, Kosta Rika'daki güçlü Somoza karşıtı duygu, hükûmetin Sandinista davasını desteklemesine neden olmuştur. Sandinistalar başarılı olduktan ve Sovyet bloğuna yaklaşmaya ve Orta Amerika'daki köklü değişimi desteklemeye başladıktan sonra, Kosta Rika'daki kamuoyu yeni Nikaragua rejimine karşı konumlanmış, diplomatik ilişkiler kötüleşmiştir. İç savaştan veya sivil hak ihlallerinden kaçan binlerce Nikaragualı ve diğer Orta Amerikalı mülteci Kosta Rika'ya sığınmış ve ülkenin onları özümseme kapasitesini zorlamıştır. Birçok mülteci, Kosta Rika'yı askerî üs olarak kullandıkları için sınır dışı edilmiştir. Kosta Rika tarih boyunca Nikaragua'dan göç alan bir ülke olmuştur.

[5] Ordunun yerine güvenliği sağlayan yeni birimlerden faydalanılmaktadır. 1996 yılında, Nikaragua ve Panama sınırında devriye gezmek ve uyuşturucu kaçakçılığına karşı operasyonları kontrol etmek ve genel kanun yaptırımı sağlamak için ülkenin güvenlik güçleri olarak silahlı Polis Gücü kuruldu. Ayrıca bir İstihbarat ve Güvenlik Müdürlüğü mevcuttur ve ABD (Amerika Birleşik Devletleri) Sahil Güvenliği, bu alandaki uyuşturucu sevkiyatlarını ve diğer yasa dışı ticareti engellemede aktif olarak yer alıyorlar.

Kosta Rika siyasi olarak istikrarlı kalmasına rağmen Orta Amerika'daki çatışmalar turizmi kötü etkilemiş ve ülke, 1980'lerde hem iç hem de dış birçok faktörün motive ettiği güçlü bir ekonomik kriz yaşamıştır. Petrol fiyatlarının yükselmesi ülkenin kahve gelirinin neredeyse tamamının yabancı petrol için kullanılmasına neden olmuştur. Enflasyon oranları keskin bir şekilde dalgalanmış ve işsizlik artmıştır. 1981'deki şiddet eylemleri ve 1983 ve 1985'teki protestolar ve grevler toplumsal huzursuzluğu artırmıştır. Hastane, rıhtım, muz ve demir yolu işçileri büyük grevler sonucunda küçük maaş artışları almıştır. Yıllarca süren kolay kredi, aşırı hükûmet harcamaları ve elverişsiz ticaret dengeleri, ülkeyi ekonomik yıkımın eşiğine getirmiştir. PUSC'den gelen başkan Rodrigo Carazo Odio (1978-1982) ve Uluslararası Para Fonu (IMF) bir anlaşmaya varamamıştır. IMF'nin sosyal maliyeti çok yüksek neoliberal tavsiyeleri nedeniyle moratoryum ilan edilmiştir. Hükûmet IMF ile ilişkisini kesmiş ve sorunu 1982'de göreve gelen PLN'nin yeni başkanı Luis Alberto Monge Álvarez'e bırakmıştır. Kosta Rika'nın borçlarının uzatılması karşılığında IMF ve Dünya Bankası, Başkan Monge'ye; kolonun devalüasyonu, bütçe ve vergi indirimleri ve bazı sübvansiyonların askıya alınması dâhil olmak üzere ciddi kemer sıkma önlemleri alması konusunda baskı yapmıştır. Ülkenin ekonomik sıkıntıları yetmezmiş gibi Honduras merkezli Sandinista karşıtı karşı devrimle işbirliği yapması için ABD'den gelen baskıyla karşı karşıya kalmıştır. Monge, ülkesinin resmî tarafsızlığını ilan etmekle birlikte gizlice ABD ile işbirliği yapmıştır (Parker vd., 2023).

1986'da Monge'nin yerine aynı ekonomik sorunların çoğuyla karşı karşıya kalan PLN'nin başka bir üyesi olan Óscar Arias Sánchez geçmiştir. Kosta Rika, yaklaşık 5 milyar dolarlık dış borç, çok hızlı kentleşme, yetersiz barınma, işsizlik ve devlet tekellerinin özelleştirilmesinin gerektirdiği düzenlemelerle kuşatılmaya devam etmiş, ülke gelirinin üçte birinden fazlası uluslararası kredilerden elde edilmiştir. Orta Amerika'nın başka yerlerindeki iç savaşlar sonucunda binlerce kaçak Kosta Rika'ya sürgüne gönderilmiş, yasa dışı uyuşturucu trafiği, ülkede yeni yolsuzluk biçimlerini ortaya çıkarmıştır. Zengin bir kahve yetiştiricisi ve İngiltere'de eğitim görmüş siyaset bilimci Arias, ekonomik sıkıntılar açısından pek bir başarı sağlayamasa da uluslararası ilişkilerde kendisine güçlü bir rol yaratmıştır. ABD destekli kontra güçlere yardım etmeyi reddetmiş, Nikaragua, El Salvador ve Guatemala'daki iç savaş ve çatışmaların sona ermesi için çalışmış ve 1987'de bu çabalarından dolayı Nobel Barış Ödülü'nü almıştır (Parker vd., 2023).

Anayasal olarak 1990'da aday olmaya uygun olmayan Arias'ın yerini PUSC'den, 1940-44 döneminin reform başkanı Rafael Angel Calderon Guardia'nın oğlu Rafael Angel Calderón Fournier almıştır. Önceki iki başkanlık kampanyasını kaybetmiş olan Calderon Fournier, iktidar için sosyal refah programlarını genişletmek ve gelir eşitsizliklerini azaltmak için kampanya yürütmüş ancak büyük bir

bütçe açığıyla karşı karşıya kalınca bunun yerine kemer sıkma önlemleri alarak kendisinin ve partisinin popülaritesini azaltmıştır. 1990'ların ikliminde Calderon Fournier, korumacı yasaların kaldırılması ve bankaların ve diğer devlet kurumlarının özelleştirilmesinin desteklenmesi de dâhil olmak üzere neoliberal politikaları uygulamıştır. Düşen petrol fiyatları, ülkenin ekonomik durumunun iyileşmesine bir nebze yardımcı olmuştur. Orta Amerika'daki barış iklimi turizmi canlandırmış ancak dünya pazarlarından Kosta Rika'nın geleneksel tarım ürünlerine yönelik döviz akışı yavaşlamıştır (Parker vd., 2023).

1994'te PLN adayı José María Figueres Olsen (üç kez başkanlık yapmış José Figueres Ferrer'in oğlu), PUSC'nin adayını yenerek başkanlığı kazanmış ama PLN yasamada çoğunluk elde edememiştir. Figueres'in Kosta Rika'nın kötü durumdaki ekonomisi için -harcama kesintileri ve vergi artışları vb.- politika reçeteleri, halkın büyük kesimlerinin tepkisine neden olmuştur. Dünya Bankasının Kosta Rika'ya yapısal uyum programını finanse etmesi için para vermeyi reddetmesi ülkeyi zora sokmuştur. Mali kriz, PLN ile PUSC arasında reformların yürürlüğe girmesini sağlayan bir anlaşmaya yol açmıştır. 1996'da Kosta Rika'nın ekonomisi, özellikle ülkenin güney kesiminde geniş çapta hasara neden olan Cesar Kasırgası ile daha da kötüleşmiştir.

Figueres, başkanlık kampanyasında PLN'nin devletçi politikalara verdiği önemi paylaştığını gösterse de zamanının çoğunu özel teşebbüsleri desteklemekle geçirmiştir. 1996-1998 döneminde gayri safi millî hasıla (GSMH) hâlâ düşük olmasına rağmen enflasyon yarıya inmiştir. Figueres hükûmeti, kamu emeklilik sisteminde reform yaparak ve vergi tahsilatını iyileştirerek, bütçedeki açığı GSMH'nin yüzdesi olarak önemli ölçüde azaltmıştır. Uzun süredir şişirilmişbir bürokrasinin bir örneği olarak görülen PUSC ve PLN hükûmetleri kontrolündeki devlet bürokrasisi küçülmüştür. 1998'de PUSC'den Miguel Angel Rodríguez, yoksulluğu azaltma, kadınların ve gençlerin yaşamlarını iyileştirme sözü vererek başkan seçilmiştir. Turizm patlaması ve Kosta Rika'nın özellikle yüksek teknoloji ve eczacılık firmalarından yabancı yatırım çekebilmesiyle ekonomi toparlanmıştır (Parker vd., 2023).

2002 başkanlık ve milletvekili seçimleri, ülkenin onlarca yıldır sahip olduğu istikrarlı iki partili sisteminin değişmesine neden olmuştur. İlk turda hiçbir aday oyların en az %40'ını alamadığı için seçimler ikinci tura kalmış ve milletvekili seçimlerinde Yurttaş Eylem Partisi (Partido Acción Ciudadana, PAC), PUSC veya PLN'nin genel çoğunluğuna karşı 14 sandalye kazanmıştır. Kosta Rika Yüksek Mahkemesi, 1969'da başkanı dört yıllık tek bir görev süresiyle sınırlayan maddeyi iptal ederek 1949 anayasasındaki gibi eski başkanların görevden ayrıldıktan sonra başkan olmasına izin vermiştir. Böylece Eski başkan ve Nobel Barış Ödülü sahibi Arias 2004 yılında başkan adayı olabilmiştir. PUSC'den başkan Pacheco'nun yö-

netimi büyüyen bir bütçe açığı yaşamış ve kampanyasında Panama bankalarında fon kullandığı ortaya çıkmıştır. 2004'ün sonlarında, Kosta Rika'nın son üç başkanı (PUSC'den Calderón Fournier ve Rodríguez ile PLN'den Figueres) rüşvet almakla suçlanmıştır. Rodríguez, bu yolsuzluk suçlamalarına yanıt vermek için Kosta Rika'ya dönmek üzere OAS genel sekreterliğinden istifa etmek zorunda kalmıştır.

Arias, 2006 seçimlerinde PAC'ın adayını küçük bir farkla yenerek başkanlığı kazanmıştır. Elektrik enerjisi, sosyal güvenlik ve telekomünikasyonda devlet tekellerine son vermeyi önermiş, sendikaların ve diğer kuruluşların protestolarına rağmen ABD ile Orta Amerika-Dominik Cumhuriyeti Serbest Ticaret Anlaşmasının (CAFTA-DR) onaylanmasını desteklemiştir. Kosta Rika vatandaşları, 2007'de ülkenin ilk ulusal referandumunda küçük bir farkla anlaşma lehinde oy kullanmıştır[6]. Bu süreçte Kosta Rika, anlaşmayı onaylayan son Orta Amerika ülkesi olmuştur. Yine 2007'de Başkan Arias, ticari ve ekonomik işbirliğini ilerletmek amacıyla Çin ile resmî olarak diplomatik ilişkiler kurmuş ve Tayvan ile 60 yıllık resmî bağları koparmıştır. Arias, 2009 yılında Kosta Rika'dan Türkiye'ye Devlet Başkanı düzeyinde ilk resmî ziyareti gerçekleştirmiştir. Nobel Barış Ödülü sahibi Arias'ın ilk dönem başkanlığı (1986-1990) insan hakları ve demokrasi temasına odaklanırken, ikinci döneminde (2006-2010) açık ve net bir şekilde ekonomi ve ticarete odaklanmıştır (von Feigenblatt, 2021)

2010 seçimlerinde suç ve uyuşturucu kaçakçılığı ile mücadele sözü ile kampanyasını sürdüren PLN'den Laura Chinchilla Kosta Rika'nın ilk kadın başkanı olarak seçilmiştir. Vergi reformu girişimlerindeki başarısızlıklar ve dönemindeki siyasi skandallar popülaritesinin azalmasına neden olmuştur. 2013'e gelindiğinde, ekonominin büyümesine ve enflasyonun düşmesine rağmen destek oranı tek haneli rakamlara yaklaşmıştır.

Nisan 2014'te ilk defa PAC'nin adayı Luis Guillermo Solís başkan seçilmiştir. PAC, mevcut 57 sandalyeden yalnızca 13'ünü kazanmasına karşın, bir iktidar koalisyonu oluşturmayı başarmıştır. 26-27 Nisan 2016 tarihlerinde, işçi haklarının savunulmasını, zenginlere paylarına düşen adil vergi payını ödeme çağrısını, kamu sağlık hizmetlerinde kesintilerin kaldırılmasını içeren ve mevcut %13'lük katma değer vergisinin %15'e çıkarılmasına karşı çıkan 16 maddelik bir talepler listesi ile büyük bir grev gerçekleşmiştir. Yıllardır süren neoliberal politikalara karşı binlerce göstericinin Yasama Meclisine yürüyüşüyle başlayan örgütlü işçi eylemi ülke genelinde devlet okullarındaki eğitim ve sağlık hizmetlerini fiilen durma noktasına getirmiştir (EFE, 2016).

Sürekli artan ulusal borcu nedeniyle uzun süredir alt üst olan Kosta Rika, 2020'de koronavirüs küresel salgınının ekonomik sonuçlarıyla sarsıldığında sorun

[6] Bu referanduma karşı çıkan tek büyük siyasal parti PAC olmuştur (Urbatsch, 2013)

kriz boyutlarına ulaşmıştır. Kosta Rika'nın salgında sekteye uğrayan turizme bağımlı olan ekonomisi virüsün yayılmasıyla mücadele için alınan güvenlik önlemleri nedeniyle iyice daralmıştır. Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) %5 küçülmüş ve işsizlik %24'ü aşmıştır. Ayrıca yoksulluk sınırının altında yaşayan Kosta Rika hanelerinin oranı dörtte bire yükselmiştir (Parker vd., 2023). Hükûmet, fon sağlamak üzere IMF'den kredi istemiş, bu kredi anlaşması ülkenin mali disiplinini sağlaması ve GSYİH'nin %70'ine yükselen dış borcunu önemli ölçüde azaltması şartıyla gelmiştir. Solís'in PAC hükûmetinde çalışma bakanı olarak görev yapan ve aynı zamanda roman yazarı olan Carlos Andrés Alvarado Quesada hükûmetinin vergileri artıracağını ve bazı hükûmet çalışanlarının maaşlarını azaltacağını açıklaması, Eylül 2020'de haftalarca şiddete dönüşen sokak protestolarıyla karşılanmıştır. Kargaşaya yanıt olarak hükûmet kemer sıkma planını iptal ederek mali reformu askıya almıştır.

İlk turda 25 adayın yarıştığı 2022'deki başkanlık seçiminin ikinci turu, hakkında rüşvet iddiaları olan José María Figueres Olsen ile Dünya Bankasındaki kariyerini, hakkındaki cinsel taciz suçlaması nedeniyle bitirmiş muhafazakâr bir ekonomist olan Rodrigo Chaves Robles arasında geçmiş, seçmenlerin %43'ünden fazlasının katılmadığı seçimlerde oyların yaklaşık %53'ünü alan Chaves başkan olmuştur.

2. TÜRKİYE-KOSTA RİKA ARASINDA İKİLİ İLİŞKİLER

Türkiye-Kosta Rika ilişkileri yirmi birinci yüzyılın başlarında yoğunlaşmıştır. İki ülkede de kalıcı diplomatik misyonların kurulması 2014 yılında tamamlanmıştır. Bu yıllar özellikle ülkelerle olan diplomatik ilişkilerin sadece geleneksel devlet merkezli bir bakış açısıyla değil devlet dışı aktörlerin de yer aldığı çok taraflı ekonomik ve ticari pazar odaklı yürütüldüğü yıllardır. Türkiye'de Afrika ve Latin Amerika gibi bölgesel açılımlar devletin "yeni" dış politika yaklaşımının bir ürünüdür (González, 2012; Kirişçi, 2009). Türkiye'nin 1980'ler sonrası ihracat odaklı sanayileşme modeline yoğunlaşması, sonraki yıllarda dış politikasının da güvenlikten daha çok ekonomik olarak şekillenmesine neden olmuştur. Bu dönemde hem Türkiye hem de Latin Amerika dünya çapında yeni bağlar aramaya yönelmiştir. Türkiye 1998'de "Latin Amerika'ya Açılım" politikasını benimsemiş, 2006 yılında bu politika yeniden gözden geçirilerek aynı doğrultuda hazırlanan "Latin Amerika Eylem Planı 2006" uygulamaya konmuştur. 2006 yılı "Latin Amerika Yılı" ilan edilmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2007). Bu süreç içinde dış ticaret yapan sanayi şirketleri Latin Amerika pazarını keşfetmeye başlamıştır.

Kosta Rika ile karşılıklı ilişkiler Türkiye-Latin Amerika ve Karayipler bölgesi ilişkileriyle paralel bir seyir izlemiştir. Kosta Rika'nın Türkiye Büyükelçisi Gustavo Campos Fallas ilişkileri şu şekilde dönemsel olarak açıklamaktadır: 1950-2001 dönemi iki ülke arasında bağlantıların düzensiz, resmî ve protokol değiş tokuşlarıyla sınırlı olduğu dönemdir. 2001-2013 yılları özellikle bakanlar ziyaretleri yoluyla fikir alışverişlerinin arttığı ve ilişkilerin derinleştirilmeye çalışıldığı bir dönem olmuştur. 2014'ten günümüze kadar olan son aşama, kalıcı misyonların kurulması ile ilişkilerin güçlendirildiği dönemdir (Johanning Solís ve Moya Mena, 2021).

Kosta Rika, 1948'den sonra Lübnan, Türkiye, Kuveyt, Fas, Suriye, Ürdün gibi Orta Doğu bölgesindeki çeşitli ülkelerle temas kurmaya başlamış, özellikle 1980'lerdeki ekonomik daralma ve kriz döneminde bu ilişkileri yoğunlaştırmaya çalışmıştır. Başkan Carazo, İsrail ve onun Filistinlilere yönelik muamelesi hakkında eleştirel bir pozisyon almıştır. Başkan Monge, Arap ve Müslüman ülkelerle ilişkileri geliştirmiştir. Asıl değişiklik Başkan Arias Sánchez'in ikinci döneminde 2006'da daha önceden planlandığı üzere İsrail'deki Kosta Rika büyükelçiliğini Tel Aviv'den Kudüs'e taşıması ile gerçekleşmiştir. İsrail-Filistin çatışmasına karşı tutumu Kosta Rika'nın dış politikasında ve uluslararası gündemde özerkleşme çabasının bir ürünüdür (Moya Mena ve Cascante Segura, 2016, ss. 208-209). Kosta Rika'nın muhafazakâr bir hükûmete sahip Türkiye gibi bir Müslüman ülke ile bağlarını kurması da bu stratejisinin bir parçası olarak düşünülebilir. İki ülke ilişkileri karşılıklı bölgesel yakınlaşma politikalarının bir ürünü olarak gelişmiştir.

Tablo 1. Türkiye-Kosta Rika Temel Göstergelerinin Karşılaştırılması

Temel Göstergeler	**Türkiye**	**Kosta Rika**
Nüfus (2021)	84.775.404	5.153.957
Yüz ölçümü (km^2) (2020)	769.630	51.060
Nüfus yoğunluğu (km^2'ye düşen kişi sayısı) (2020)	109	100
15-64 yaş nüfusun toplam nüfusa oranı (%)	68	69
GSYİH (cari milyon Amerikan doları) (2022)	819.000	64.300
GSYİH büyüme (yıllık %) (2022)	11,4	7,6
Kişi başına düşen GSYİH (cari Amerikan doları) (2022)	9.661	12.472
Enflasyon (yıllık) (2022)	72,3	8,3
İşsizlik (iş gücündeki %, ILO tahmini) (2022)	10	11,5
Mal ve hizmet ihracatı (cari milyon Amerikan doları) (2022)	289.000	23.200
Mal ve hizmet ihracatı (GSYİH içindeki %) (2022)	35	36
Mal ve hizmet ithalatı (cari milyon Amerikan doları) (2022)	291.000	22.200
Mal ve hizmet ithalatı (GSYİH içindeki %) (2022)	36	34

Kaynak: Dünya Bankası Veri Tabanı, World Development Indicators (Dünya Bankası, 2023).

2.1. Tarihsel İlişkiler

Kosta Rika ile ilk temaslar, Osmanlı İmparatorluğu dönemine kadar götürülebilmektedir. Kosta Rika'nın ilk (ve sonra 5.) başkanı José María Castro Madriz'in (1848-1849, 1866-1868) başkan olmadan önce Osmanlı İmparatorluğu'na seyahat ettiği bilinmektedir (Johanning Solís ve Moya Mena, 2021). On dokuzuncu yüzyılın sonlarında (1887-1897) imparatorluğun dağılma sürecinde ağır ekonomik kriz ve bölgedeki çatışmalar nedeniyle Lübnan, Filistin ve Suriye başta olmak üzere çeşitli ülkelerden bölgeye göçler gerçekleşmiştir (Esquivel, 2010; Guzmán, 1996, 2000). Kosta Rika'da göçmenlere karşı kanunlar ve kararnameler bu dönemde çıkarılmaya başlanmıştır. 1904'te dönemin başkanı Ascensión Esquivel Ibarra tarafından onaylanan kararnamelerdeki sınırlamalar bu göçlerin rahatsızlık verdiğini göstermektedir. Ascensión Esquivel; "ırkları, yaşam alışkanlıkları, maceracı ruhları, düzen ve çalışma ortamına ayak uyduramamaları nedeniyle, ülkede fizyolojik yozlaşmaya sebep, tembellik ve ahlaksızlığın gelişmesine elverişli unsurlar olacağını" göz önünde bulundurarak her uyruktan Arap, Türk, Suriyeli, Ermeni ve Çingenelerin (ve Çinlilerin) Cumhuriyet'e girişini yasaklamış ve bunun için sıkı önlemler alan bir kararname imzalamıştır (Esquivel, 2010; Guzmán, 1996). Bu göçmenlerin çoğu köylü kökenli ve çok az entelektüel temele sahip, dinî ve siyasi özgürlük arayışı içinde olan Hristiyanlardan oluşmaktadır. Kosta Rika'ya göç eden bu ailelerin ikinci ve üçüncü kuşak üyeleri, yirminci yüzyılın ikinci yarısında kurulan ve hâlen pazarın bir parçası olan şirketlerde ve farklı hükûmetlerde kamu yönetiminde önemli görevlerde bulunmuşlardır. Hristiyanlığın doğu kollarından (Maruni veya Ortodoks Kilisesi) gelen bu ailelerden bazıları günümüzde Katolik mezhebine mensuptur (Esquivel, 2010).

Kosta Rika Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki diplomatik ilişkiler 21 Eylül 1950 tarihinde başlamıştır. Bu ilişkilerin başlamasında Türkiye'nin Soğuk Savaş sırasında ABD'nin ana eksen oluşturduğu Batı Bloku'na entegre olması etkili olmuştur. Bu dönemde ABD Latin Amerika üzerinde de yeniden hegemonyasını tesis etmekle birlikte Nikaragua'daki sosyalist *Sandinista* rejimini çevrelemek amacıyla özellikle 1980'lerden itibaren Kosta Rika'daki etki alanını geliştirmiştir.[7] 21 Eylül

7 Kosta Rika-Türkiye ikili ilişkileri bağlamında olmamakla birlikte ilginç bir anekdottan burada bahsetmemek eksiklik olacaktır. Mart 2006'da Sabri Canbeyli tarafından Tempo Dergisi'nde yayınlanan bir yazıda ("Kürşad Hareketi orduya karşı", Tempo, Mart 23, 2006), 12 Eylül 1980 askerî darbesinden önce daha sonra ülkeye dönmek üzere Almanya'ya giden ülkücü bir grubun Kosta Rika planından bahsedilmektedir. Bu grubun Türkiye'ye tekrar dönme planları suya düşünce kendilerine yeni bir yer aramış önce Angola'yı daha sonra ise ordusunu tasfiye etmiş olan Kosta Rika'yı gözlerine kestirmiştir. Hatta içlerinden birinin (Abdullah Çatlı), bu konuda bir rapor hazırlamak için Kosta Rika'ya gitmiş, altı ay burada kalmış ve izlenimleri olumlu olunca İsviçre üzerinden Kosta Rika yönetimine resmen iltica için başvuru yapılmıştır (Sever, 2009). Kosta Rika bu talebi reddetmiştir. Daha önce Milliyet gazetesinde Güneri Cıvaoğlu tarafından yazılan makalede Abdullah Çatlı'nın Kosta Rika'da

1950 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından, Meksiko Şehri'nde ikamet eden Vedid Uzgören'in Türkiye'yi Kosta Rika nezdinde de temsil etmesi için yetkilendirilmesine karar verilmiş ve karar aynı gün Cumhurbaşkanı Celal Bayar tarafından imzalanmıştır (Kutlu, 2020). Bu dönemde iki ülkenin de siyasal sistemleri açısından önemli bir süreçten geçtiğine dikkat çekilmiştir (Kutlu, 2020; Molina Vargas ve González Ayala, 2015: 202). Türkiye çok partili demokratik sisteme geçişi gerçekleştirmiş, Kosta Rika'da ise ülke tarihinde son kez anayasal hükûmetin kesintiye uğramasına sebep olan 1948 iç savaşı sonrasında demokratik yönetim tesis edilmiştir. İki devlet de kendi bölgelerinde Soğuk Savaş paradigması açısından önemli konumda bulunmaktadır. 21 Eylül 2020 tarihinde Kosta Rika Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki diplomatik ilişkilerin başlamasının 70. yıl dönümü kutlanmıştır (MREC, 2020).

Latin Amerika'ya açılım politikası çerçevesinde Kosta Rika ile ilk siyasi istişare toplantısı, 2 Kasım 1999 tarihinde Kosta Rika'nın başkenti San José'de yapılmıştır. Toplantıda Kosta Rika makamları, Latin Amerika ve Karayip ülkeleriyle kendi teknik işbirliği programlarını başlattıklarını, Türkiye'nin de deneyimlerinden faydalanarak, farklı bölgelere açılmayı amaçladıklarını belirtmişler ve iki ülke arasında bir "Teknik İşbirliği Anlaşması" imzalanmasını önermişlerdir. Diğer Orta Amerika ülkelerinin aksine istikrarlı bir demokrasiye ve görece sağlam bir ekonomiye sahip olan Kosta Rika ile "Teknik İşbirliği Çerçeve Anlaşması" imzalanmasının yararlı olacağı düşünülmüş ve üzerinde mutabakat sağlanan anlaşma metni, Kosta Rika Dışişleri Bakanı[8] Roberto Rojas'ın 16-17 Nisan 2001 tarihlerinde ülkemize gerçekleştirdiği resmî ziyaret sırasında Ankara'da imzalanmıştır. Anlaşmanın gerekçesinde aşağıdaki açıklama yer almaktadır:

> "Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti ve Kosta Rika Cumhuriyeti Hükûmeti Arasında Teknik İşbirliği Çerçeve Anlaşması", ekonomik, sosyal ve çevre alanlarında gelişmeye etkili sonuçları olacağına inanılan teknik proje ve programlarının gerçekleştirilmesi; özel ve sosyal sektörler, üniversiteler, bilimsel ve teknik araştırma kurumlan ve hükûmet dışı örgütler arasında temas kurulması ve işbirliğinin geliştirilmesi, bu çerçevede, uzman, araştırmacı ve öğretim görevlilerinin değişimi, profesyonel ve teknik eğitim için asistanlık programlarının oluşturulması, bilgi değişimi, üçüncü ülkelerde ortak işbirliği projelerinin geliştirilmesi gibi değişik alan ve konularda yürütülecek teknik işbirliği proje ve programlarının gerçekleştirilmesi için gerekli yapısal zemini oluşturacaktır." (T.C. Başbakanlık, 2001).

Ortadoğu ve Türkiye'de komünist terör gruplarına karşı savaşmak üzere eğitim aldığı iddia edilmiştir (Cıvaoğlu, 1997). Hikâyenin farklı versiyonları 1980'lerde Abdullah Çatlı'nın bir nedenle Kosta Rika'da bulunduğuna işaret etmektedir.

8 Kosta Rika'da dışişlerinden sorumlu bakanlık resmî olarak Ministro de Relaciones Exteriores y Culto (Dışişleri ve İbadet Bakanlığı) olarak adlandırılmaktadır.

Kosta Rika Dışişleri Bakanı Roberto Rojas'ın 2001 yılındaki yukarıda bahsi geçen Türkiye'yi ziyareti bu düzeydeki ilk ziyaret olmuştur. Bülent Ecevit Başbakanlığında 57. Koalisyon Hükûmeti ile imzalanan bu çerçeve anlaşma, yeni hükûmet tarafından yeniden ele alınmış ve 2004 yılında Dışişleri Komisyonu Raporu ile onaylanmıştır.

23-26 Kasım 2009 tarihlerinde dönemin Kosta Rika başkanı Nobel Barış Ödülü sahibi Oscar Arias, Kosta Rika'dan ülkemize Devlet Başkanı düzeyinde ilk resmî ziyareti gerçekleştirmiştir. Bu ziyaret sırasında, Ankara Üniversitesi Latin Amerika Araştırmaları Merkezi, Kosta Rikalı şair Jorge Debravo'nun temsilî bir büstünü sergilemeye başlamıştır (Kutlu, 2020). Bundan sonraki diğer önemli temas ise Kosta Rika Dışişleri Bakanı José Enrique Castillo Barrantes'in ülkemize gerçekleştirdiği çalışma ziyareti olmuş ve bu kapsamda 30 Ekim 2012 tarihinde Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ile biraraya gelmiştir. Bakanlar arasındaki görüşmede, önümüzdeki dönemde iki ülke arasındaki siyasi, ticari, ekonomik ve kültürel ilişkilerin daha da geliştirilmesi ve ilişkilerin ahdî zemininin oluşturulması yönünde atılabilecek adımlar ele alınmış, güncel uluslararası ve bölgesel gelişmeler konularında görüş alışverişinde bulunulmuştur. Görüşmenin ardından iki Bakan, Türkiye Cumhuriyeti ve Kosta Rika Dışişleri Bakanlıkları bünyesindeki diplomasi akademileri arasında işbirliği tesisi öngören bir mutabakat zaptı imzalamıştır (Dışişleri Bakanlığı, 2012). 2012 yılındaki ziyaretiyle Ortak Eylem Planı benimsenmiş olan Kosta Rika Dışişleri Bakanı Enrique Castillo Barrantes 2013 yılında ülkemizi tekrar ziyaret etmiştir.

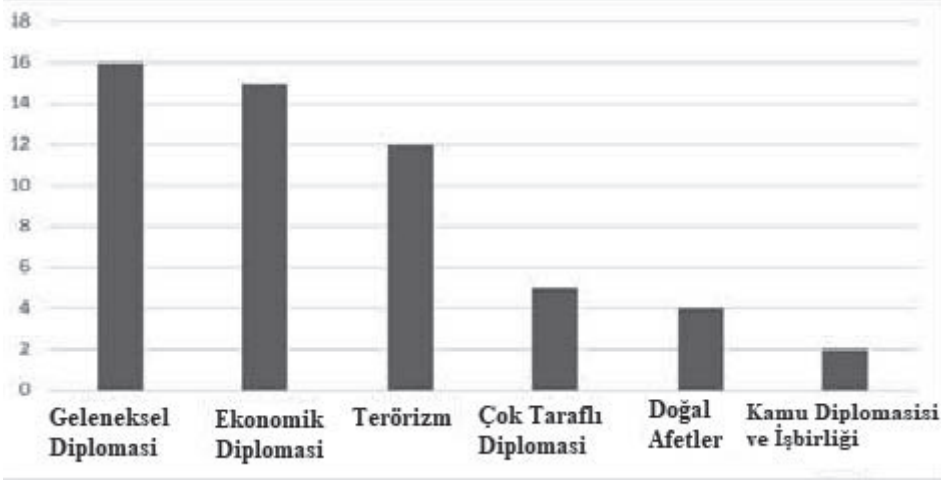
Kosta Rika'da Türkiye'yi temsilinin icrası, Türkiye'nin Kosta Rika'daki ilk mukim büyükelçiliğinin[9] başkent San José'de kurulduğu 2014 yılına kadar Birleşik Meksika Devletleri nezdinde Türk Büyükelçisinin akreditasyonu aracılığıyla yürütülmüştür. Aynı yıl yani 2014 yılında Ankara'da Kosta Rika Büyükelçiliği kurulmuş ve açılışa dönemin Dışişleri Bakanı Manuel González Sanz katılmıştır. Bakan González ziyareti sırasında dönemin Başbakanı Ahmet Davutoğlu, Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ve Ekonomi Bakanı Mehmet Zafer Çağlayan'ın yanı sıra ülkeden çeşitli iş adamlarıyla bir araya gelerek Kosta Rika'da yatırım olanaklarını değerlendirmiştir.

Türkiye, 13 Şubat 2015'ten bu yana Orta Amerika Entegrasyon Sistemi'ne (SICA) gözlemci devlet olarak davet edilmiş ve 20 Nisan 2017 tarihinde Kosta Rika'nın dönem başkanlığı döneminde SICA-Türkiye Diyalog ve İşbirliği Forumu kurulmuştur. Orta Amerika dışişleri bakanları ile İstanbul'da gerçekleştirilen SICA 2. Dışişleri Bakanları Forumu çerçevesinde ticaret ve turizm konuları başta olmak üzere birçok konu ele alınmıştır. Forum marjında dışişleri bakanları (Ma-

9 Türkiye'nin San José'deki Kosta Rika Büyükelçisi Nikaragua'ya akreditedir.

nuel González Sanz - Mevlüt Çavuşoğlu) ikili görüşme yapmış ayrıca ülkemizle Kosta Rika arasında Uyuşturucu Madde Kaçakçılığıyla Mücadele Anlaşması ve Kültürel İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır (Dışişleri Bakanlığı, 2017). Aynı yıl Kosta Rika Turizm Bakanı Mauricio Ventura 13-14 Aralık 2017 tarihleri arasında ülkemize bir ziyaret gerçekleştirmiş ve Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB) Başkanı Başaran Ulusoy ile turizm ilişkilerini geliştirmeye yönelik potansiyel işbirliği alanlarına dair görüşmelerde bulunmuşlardır (TÜRSAB, 2022).

Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, 21 Mayıs 2019 tarihinde Guatemala'da gerçekleştirilen 3. Dışişleri Bakanları Forumu'nda dönemin Dışişleri Bakanı Manuel Ventura Robles ile ikili görüşme gerçekleştirmiştir. 2020 yılında iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin 70. yıldönümü kutlamaları vesilesiyle Türk Dışişleri Bakanı ve dönemin Kosta Rika Dışişleri Bakanı Rodolfo Solano Quirós birer tebrik mektubu göndermiş; aynı yıl ülkeler arasındaki siyasi istişare mekanizması işlerlik kazanmıştır (Dışişleri Bakanlığı, 2023).

Şekil 1. Kosta Rika-Türkiye İlişkilerinin basın açıklamaları ve resmî tebliğler çerçevesinde tematik dağılımı (2009-Haziran 2019) (Johanning Solís ve Moya Mena, 2021)

Şekil 1'de görüldüğü gibi Kosta Rika-Türkiye İlişkilerinin basın açıklamaları ve resmî tebliğler çerçevesinde tematik dağılımı incelendiğinde geleneksel diplomasinin ardından gelen en büyük diplomatik ilişki alanı ekonomidir. İkili ilişkilerde diğer en önemli adımlar; Türk Hava Yolları şirketi ile ilgili bir hava taşımacılığı sözleşmesinin imzalanması (2013); büyükelçiliklerin açılması (2014), Otto Kasırgasının Kosta Rika'da neden olduğu durumu çözmek için yardım ve işbirliği; bir kültürel işbirliği anlaşmasının imzalanması; yasa dışı uyuşturucu kaçakçılığına karşı ortak

mücadele anlaşmasının imzalanması (2017) ve 2019'da Siyasi Diyalog ve İşbirliği Forumunun Kurulmasına İlişkin Mutabakat Zaptı'nın imzalanmasıdır (Johanning Solís ve Moya Mena, 2021). 15 Eylül 2022'de Ankara'da Gül Bahçesi Parkı'nda Kosta Rika'nın İspanya'dan bağımsızlığının 200. yıl dönümü vesilesiyle ülkenin ulusal kahramanı ve eski devlet başkanı Juan Rafael Mora Porras'ın büstü törenle açılmıştır. 2023 yılında Kahramanmaraş merkezli büyük depremin ardından 16 Şubat'ta Kosta Rika Dışişleri Bakanı Arnoldo Andre Tinoco Türkiye'yi ziyaret etmiş, Türk halkına ve Türkiye hükûmetine baş sağlığı dileklerini belirtmiştir.

2.2. Siyasal İlişkiler

Kosta Rika ile karşılıklı siyasi ilişkiler diğer Latin Amerika ve Karayipler bölgesi ilişkileriyle paralel bir seyir izlemiştir. 1950-2001 yılları arasında bölge ile olan ilişkiler düzensiz, resmî ve protokol değiş tokuşlarıyla sınırlı kalmıştır. Kosta Rika ile ilk siyasi istişare toplantısı Latin Amerika'ya açılım politikası çerçevesinde, 2 Kasım 1999 tarihinde San José'de yapılmıştır. Bu toplantıda yakınlaşan ilişkiler sonucunda bölgedeki çoğu ülkeden farklı olarak istikrarlı bir yönetime sahip olan Kosta Rika ile teknik işbirliği anlaşması 2001 yılında Ankara'da imzalanmış ve ilk kez Kosta Rika'dan dışişleri bakanının ziyareti gerçekleşmiştir. Bu anlaşma ile iki ülkedeki devlet kurumlarının yanı sıra özel sektör, üniversiteler, bilimsel ve teknik araştırma kurumları ve hükûmet dışı örgütlerin eğitim başta olmak üzere farklı alanlarda birbirlerinin deneyiminden fayda sağlayacak işbirliği için yapısal zeminin oluşturulması amaçlanmıştır.

2001-2013 yılları arasında özellikle bakanlar ziyaretleri yoluyla fikir alışverişlerinin arttığı gözlenmektedir. Fakat bu dönemde ortaya çıkan 2011'deki Arap isyanları ve Suriye'deki savaşın yanı sıra ABD ve Avrupa Birliği (AB) ile yaşanan sürtüşme ve ayrılıklar Türk dış politikasını Latin Amerika gibi uzak bölgelerdeki ülkelerle ilişkilerini derinleştirmekten çok çıkarları için daha öncelikli olan durumlarla ilgilenmeye itmiştir (Johanning, 2018). 2014 yılında karşılıklı olarak Büyükelçiliklerin açılmasından bu yana siyasal ilişkiler gelişmektedir. Kosta Rika Türkiye'de daimî büyükelçilik açan ilk Orta Amerika ülkesi olmuştur (World Bulletin, 2014). Günümüzde büyükelçilikler Kosta Rika Büyükelçisi Gustavo Campos Fallas ve Türkiye Büyükelçisi Fatma Pihava Ünlü tarafından temsil edilmektedir. Kosta Rika'nın Ankara Büyükelçiliğinin yanı sıra İzmir'de bir Fahri Konsolosluğu bulunmaktadır.

2.3. Ekonomik İlişkiler

Türkiye ve Kosta Rika arasındaki ticari ilişkilerin geliştirilmesi, ihracat pazarlarının çeşitlendirilmesi, yatırımların çekilmesi, Türk Hava Yolları aracılığıyla hava bağlantısının teşvik edilmesi ve uluslararası işbirliklerinin sağlanması ikili ilişkilerin en önemli ve etkili yanını oluşturmaktadır. Bu dönemde her iki ülke

ekonomik ve ticari diplomasiye odaklanmış ve bu alan geleneksel diplomasinin ayrılmaz bir parçası hâline gelmiştir. Dış ticaret ve turizm Kosta Rika ekonomisi için büyük önem taşımaktadır.

Ayrıca Türkiye, Kosta Rika ürünlerinin alım gücü yüksek pazarların yanı sıra Kuzey Afrika, Karadeniz ve Hazar Denizi bölgelerine girişine olanak tanıyan Orta Doğu bölgesine açılan bir kapı olarak görülmektedir. Türkiye de 2015 yılında bölge dışı gözlemci olarak dâhil olduğu SICA aracılığıyla Orta Amerika ile bir Serbest Ticaret Anlaşması oluşturmaya çalışmaktadır (Barquero, 2016).

Kosta Rika ve Türkiye temsilcileri, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) çerçevesinde ürün değişimini kolaylaştırmak için bir mutabakat zaptı imzalamıştır. 2016 yılında İstanbul'da Kosta Rika ürünlerinin Türkiye'ye girişini teşvik etmeyi amaçlayan bir ticari tanıtım ofisi açılmıştır (Kosta Rika Başkanlığı, 2016).

Uluslararası Ticaret Merkezi (ITC) tarafından 2014'ten bugüne Dünyanın En İyi Dış Ticaret Tanıtım Ajansı seçilen PROCOMER (La Promotora del Comercio Exterior de Costa Rica - Kosta Rika Dış Ticaret Teşvikçisi) Kosta Rika'nın ürünlerini dış dünyaya tanıtımda büyük rol oynamaktadır. PROCOMER, Kosta Rika şirketlerine, özellikle mikro, küçük ve orta ölçekli şirketlere, uluslararası pazarları fethetmek için uluslararasılaşma süreçleri boyunca destek veren, devlete bağlı olmayan bir kuruluştur. Bu konuda Dış Ticaret Tek Pencere (VUCE) 2.0 sistemi ve son dönemde Tek Yatırım Penceresi (VUI) gibi ülke projelerine öncülük etmiştir (PROCOMER, 2023).

Kosta Rika'da özellikle muz ve ananas, mango, papaya, kahve ve kakao gibi tarım ürünlerinin yanı sıra süs bitkileri, sos ve reçel gibi ürünlerin de uluslararası pazarlarına eklenmesini teşvik etmektedir. Kosta Rika'dan Türkiye'ye satılan ürünler muz ve ananastır. Kosta Rika ile Türkiye arasındaki ortalama deniz taşımacılığı süresi 35 gündür ve bu ticaret rotasının yüksek maliyetli olduğu açıktır. Türkiye ağırlıklı olarak tekstil ürünleri, demir veya çelik profiller ve ilaçlar ihraç etmektedir. Latin Amerika bağımlılık teorisyenleri, özellikle siyasal ve ekonomik elitlerin çıkarlarının az gelişmiş devletlerin gelişmiş devletlerle ilişkilerindeki eşitsiz mübadelelerin azgelişmişliği derinleştirdiğini ileri sürmektedir. Ekonomik temelli değer aktarımı ham madde üreticilerinin aleyhine gelişmektedir. Tarımsal ham maddeleri satan Kosta Rika'nın Türkiye ilişkileri özelinde de Türkiye lehine bir değer aktarımı olarak geliştiği gözlenmektedir. Fakat, bağımlılık ilişkisinin tam olarak anlaşılması için ülkelerin doğrudan yabancı yatırım, dış borç, ticaret ve ödemeler dengesi ve turizm akışlarının hesaba katılması gerekmektedir. Yine de ticaret hacminin değer dağılımı, düşük yoğunluklu bir bağımlılık şeması ortaya çıkarmaktadır (Johanning Solís ve Moya Mena, 2021). Türkiye ve Kosta Rika arasındaki dış ticaret verileri Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Türkiye-Kosta Rika Dış Ticareti, 2013-2022

Yıl	İhracat Bin ABD $	İthalat Bin ABD $	Türkiye'nin Toplam İhracatı İçinde Kosta Rika'nın Payı	Türkiye'nin Toplam İthalatı İçinde Kosta Rika'nın Payı	Kosta Rika'nın Toplam İthalatı İçinde Türkiye'nin Payı	Kosta Rika'nın Toplam İhracatı İçinde Türkiye'nin Payı
2013	34.842	200.867	0,02	0,08	0,19	1,75
2014	49.121	163.461	0,03	0,07	0,28	1,45
2015	48.195	69.429	0,03	0,03	0,30	0,74
2016	47.168	74.950	0,03	0,04	0,31	0,72
2017	52.906	63.472	0,03	0,03	0,31	0,59
2018	62.774	44.857	0,04	0,02	0,34	0,39
2019	56.313	56.501	0,03	0,03	0,32	0,48
2020	48.522	65.993	0,03	0,03	0,32	0,54
2021	103.723	47.822	0,05	0,02	0,50	0,31
2022	102.207	54.659	0,04	0,02	---	---

Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri (genel ticaret sistemi), Ülkelerin toplam mal ihracat ve ithalatı bilgisi Dünya Bankası Veri Tabanı Toplam Mal İhracat ve İthalatı (World Development Indicators).

İki ülke arasındaki ticari ilişkiler bir dizi sürtüşme nedeniyle gerginleşmeye başlamıştır. Türkiye'de yerli muz üretiminin genişletilmesi ve Kosta Rika'nın inşaat sektöründe Türkiye'den inşaat için metal çubuk ithalatı dengesine ilişkin bir çıkar çatışması yaşanmıştır. Hatay'da 2006 yılında 5 dekar alanda başlayan muz üretimi, verilen teşviklerin etkisi ve çiftçilerin de bu alana olan ilgisini artırması ile 12 yılda 673 dekara kadar yükselmiş ve Hatay'daki muz üretimi Mersin ve Antalya'dan sonra üçüncü sıraya yerleşmiştir. Özellikle sahil ilçesi Arsuz'da muz üretiminin yoğun şekilde yapılması ve üretim alanlarının her geçen gün artırılması yurt içi pazarını da artırmıştır (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2018). Bu konu Kosta Rikalı ihracatçıların tepkisine neden olmuştur (PROCOMER, 2017). Türkiye'nin uluslararası alanda Kosta Rika ile rekabet etmesi mümkün olmayan muz pazarında bu ülkeden muz ihracatını azaltması iki ülke arasındaki dış ticaret dengesini bozmuştur. Aynı dönemde çelik çubuk üretimindeki ham madde fiyatlarındaki artış dünyanın en büyük çelik imalatçısı çok uluslu şirket Arcelor Mittal[10] ile Kosta Rika İnşaat Odası ve çelik ithalatçıları arasında gerginlik yaratmıştır. Arcelor Mittal'in yabancı sermaye ile Kosta Rika'da ürettiği çubuk fiyatının artması, Çin ve Türkiye'den çelik çubuk ithalatını teşvik etmiştir. Bu durum, Kosta Rika Ekonomi, Sanayi ve Ticaret Bakanlığının söz konusu ürün için giriş tarifesinin %1'den %15'e çıkarılmasını talep eden bir koruma önlemi istemesine yol açmıştır (Johanning Solís ve Moya Mena, 2021).

Kosta Rika'nın 2015'te başlayan ve 25 Mayıs 2021'de üyesi olduğu Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütüne (OECD) katılım süreci Türkiye ile serbest tica-

[10] Arcelor Mittal, Ereğli Demir Çelik Fabrikalarının (Erdemir) belirli bir payına sahiptir. 2008'de %25 olan payı 2023'teki son satıştan sonra %5'e gerilemiştir.

ret antlaşmalarını askıya almasına neden olmuştur. Kosta Rika OECD'ye katılım sürecini öncelikli olarak ele almış ve 22 OECD Komitesi tarafından derinlemesine teknik incelemelerden geçerek mevzuatını, politikalarını ve uygulamalarını OECD standartlarına uyumlu hâle getirmek için büyük reformlar yapmıştır (OECD, 2023). Kosta Rika'nın Türkiye Büyükelçisi Gustavo Campos verdiği bir röportajda bu durumu sağduyulu ve stratejik şekilde ele alarak Türk mevkidaşları arasında gereksiz bir sürtüşme yaratmamayı amaçlamıştır. Aynı beyanatta Türkiye Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu ile sadece tarım sektöründe değil, hizmet ve yüksek teknoloji alanında da ticaret ve yatırımın teşviki için ticari faaliyetler yürütüldüğüne dikkat çekmiştir (Alaguna Sandoval, 2019; Johanning Solís ve Moya Mena, 2021). Yine bu dönemde Kosta Rika'nın ticaret, yatırım ve uluslararası işbirliğini teşvik etme arayışını Türkiye'den Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Suudi Arabistan gibi Orta Doğu'daki diğer ülkelere kaydırdığı gözlenmiştir. 2016 yılında PROCOMER, Basra Körfezi bölgesinde Birleşik Arap Emirlikleri'nde (BAE) ilk ticari tanıtım ofisini açmış, 2017'de Suudi Arabistan ile eş zamanlı olarak BAE'de bir Büyükelçilik açmıştır (Johanning Solís ve Moya Mena, 2021).

2.4. Kültürel İlişkiler

Türkiye'de özellikle gençlerden birçok kişi Kosta Rika'dan ilk defa 2002 Dünya Kupası'nda haberdar olmuştur. A Millî Futbol Takımımız, Brezilya, Kosta Rika ve Çin ile C Grubu'nda yer aldığı Dünya Kupası'nı üçüncü olarak tamamlamıştır. O dönemde yayınlanan bir reklam filminin "Ne Kosta Rika ne de Çin ne de Sambacı Brezilya!" sözleri ile başlayan şarkısı çok ünlü olmuştur (2002 Dünya Kupası İş Bankası Reklamı, 2020). Fakat Kosta Rika ile özellikle son on yılda ekonomi ve turizm dâhil olmak üzere kültürel konularda gerçekleşen işbirlikleri ülkemizdeki tanınırlığının artmasını sağlamıştır.

Kosta Rika Turizm Bakanı Mauricio Ventura'nın 13-14 Aralık 2017 tarihleri arasında ülkemize ziyareti sırasında TÜRSAB Başkanı Başaran Ulusoy ile görüşmesi turizm ilişkilerini geliştirmeye yönelik önemli bir adım olmuştur (TÜRSAB, 2022). 2022 yılı itibarıyla Kosta Rika'dan Türkiye'ye son 10 yılda gelen toplam ziyaretçi sayısının diğer Orta Amerika ve Karayip ülkelerinden fazla olduğu gözlenmektedir. 2022 yılında 8745 ziyaretçi gelmiştir (T.C. Turizm ve Kültür Bakanlığı, 2023). 30 güne kadar kalış süreli turistik ziyaretlerde bulunmak isteyen her iki ülke vatandaşlarına karşılıklı vize muafiyeti bulunmaktadır. Türk Hava Yollarının Latin Amerika'da sekiz noktaya direkt uçuş yapmasına ve bölgeye yönelik genel bir açıklık politikasına sahip olmasına rağmen Kosta Rika'ya direkt uçuşları bulunmamaktadır. Pandemi döneminde kesintiye uğrayan düzenli uluslararası uçuşlar geliştirildiğinde San José'nin yeni direkt uçuş noktalarından biri olacağı beklenmektedir (Kutlu, 2020). Bağlantılı uçuşlar Panama ve Kolombiya üzerinden gerçekleşmektedir.

2019 ve 2020 döneminde, Ulusal Kosta Rika Üniversitesi (UNA) ve Orta Amerika Kamu Yönetimi Enstitüsü (ICAP) ile Türkiye arasında bir dizi akademik işbirliği anlaşması imzalanmıştır. TİKA, teknolojik ekipman ve eğitimin teslimine de aracılık etmektedir. Kosta Rika'nın 2018 yılından beri Türkiye Büyükelçisi olan Gustavo Campos akademik alana özel ilgi göstermektedir (Johanning Solís ve Moya Mena, 2021). İki ülke arasındaki akademik ve kültürel faaliyetlerin geliştirilmesi, her iki tarafın da odaklanması gereken önemli alanlardır. Türkiye Bursları, dünyanın her yerinden gençlerin Türkiye'ye seyahat etmelerine, prestijli Türk üniversitelerinde tamamen ücretsiz olarak lisans ve lisansüstü düzeyde eğitim almalarına olanak tanımaktadır. Önemli bir burs olan konaklama, yemek ve uçak biletleri, söz konusu burslara dünya çapında talebi artıran ek cazibe noktalarıdır. Bugüne kadar Türk hükûmeti burslarından yararlanan toplam öğrenci sayısı çok azdır ancak her iki ülke de bu sayıyı artırmak istemekte ve Kosta Rikalı gençlerin talebini artırmak için çalışmaktadır (Kutlu, 2020). Yunus Emre Enstitüsü veya TİKA'nın tam potansiyeli henüz etkin olarak kullanamaktadır.

Kosta Rika'da ise ekonomik ilişkilerden sonra halkın Türkiye'yi yakından tanıması diziler aracılığıyla olmuştur. Türkiye'nin bölgede yumuşak gücünün en dikkat çekici boyutlarından biri Türk televizyon dizileridir. Türk dizileri diğer Latin Amerika ülkelerinde olduğu gibi Kosta Rika'da da popülerdir. Bu dizilerden bazıları; İstanbullu Gelin (Novia de Estambul) (TRT Español, 2018), Fazilet Hanım ve Kızları (La Sra. Fazilet y sus hijas) (Teletica, 2020), Bir Zamanlar Çukurova (Tierra Amarga) (Conexión Turquía, 2022), Kanatsız Kuşlar (Alas Rotas) (Martínez, 2022), Alev Alev (Llamas del Destino) (Pineda, 2023), Zalim İstanbul (Estambul: Lágrimas de amor) (Wikipedia, 2023), Fatmagül'ün Suçu Ne? (¿Qué culpa tiene Fatmagül?), Muhteşem Yüzyıl (El Siglo Magnífico) (Johanning Solís ve Moya Mena, 2021).

Kosta Rika'nın ünlü yazarı Carlos Fonseca'nın yayımlandığı yıl El Mundo/El Cultural tarafından 2017'nin en iyi kitabı seçilen Hayvan Müzesi (2019, Metis Yayınları, Çeviri: Roza Hakmen) Türkçe'ye çevrilmiş ve birden fazla baskı yapmıştır. 6 Ağustos 2017'de Kosta Rika'nın en önemli heykeltıraşlarından José Sancho'nun hayvan ve figür temalarına odaklanan eserleri İstanbul'da Pera Müzesi'nde sergilenmiştir. Doğadan aldığı figürleri, Hispanik ve Kolomb öncesi sanat anlayışı ile kendine has kavramsal üslubuyla yeniden yorumlamıştır (Pera Müzesi, 2017).

3. GELECEK İÇİN FIRSATLAR VE ZORLUKLAR

Kosta Rika'nın güncel en büyük sorunlarının arasında kalıcı mali açık, iç bürokrasisinin hantallığı, yüksek enerji maliyeti, temel altyapıdaki (özellikle karayolu taşımacılığı ve su arıtma) iyileştirme gereksinimi ve dünya genelinde de büyük problem olan enflasyon yer almaktadır. Yine de 2021'de, ülkenin 2007'den

bu yana en yüksek artış olan %7,6 GSYİH büyümesi kaydetmiştir. İthalata bağımlı ekonomisi yüksek petrol ve akaryakıt fiyatlarının etkilerini yaşadığı için 2022'de büyüme daha mütevazı bir seviyede gerçekleşmiştir. Ülkenin kredi notunu etkileme potansiyeline sahip ve hükûmet harcamalarında kesinti yapılmasını gerektirecek mali açığı, Kosta Rika'nın gerekli altyapı projelerini finanse etme kabiliyetini sınırlamaktadır. Bu alan özellikle Asyalı yatırımcıların finansman tekliflerinde önemli bir rol oynamaktadır. Kosta Rika'nın 12.000 doları aşan kişi başına GSYİH'si, Panama'dan sonra bölgedeki en yüksek gelirdir (World Bank, 2022). Ülkenin güçlü orta sınıfı, yüksek derecede satın alma gücüne ve dolayısıyla daha yüksek değerli, uluslararası ürünleri seçme yeteneğine sahiptir.

Enerji arzının ortalama %98'inden fazlasının yenilenebilir kaynaklardan sağlanması başarısına rağmen enerji maliyetleri ABD'deki karşılaştırılabilir oranlardan oldukça yüksektir. Kosta Rika yasaları, düzenlemeleri ve uygulamaları genellikle şeffaftır ve rekabeti teşvik etmektedir. Çevresel düzenlemelerle ilgili olarak, çevresel etki beyanlarını inceleyen Kosta Rika kuruluşu bulgularını yayınlamakta yavaş kalmış ve çoğu zaman yatırımcıların projeleri tamamlamasında gecikmelere neden olmuştur. Son yıllarda hükûmet, ülke genelinde fikrî mülkiyet yasalarının uygulanmasını iyileştirmek için çaba sarf emiş ve 2020'de, ülkenin merkezî hükûmette lisanssız yazılım kullanımını ele almak ve sınır denetimini iyileştirmek için bir çevrim içi kayıt sistemi için somut adımlar atmıştır (International Trade Administration, 2023a).

Türkiye ve Kosta Rika arasındaki ihracat ve ithalat seviyeleri dikkate alındığında, söz konusu rakamların her iki ülkenin ilgili kuruluşlarından gelecek en ufak bir etki ile ikiye katlanabileceği rahatlıkla değerlendirilebilir. Bu ortamda en büyük sorun, karşılıklı olarak yerleşmesi gereken bazı ticaret departmanlarının ciddi bir şekilde çözmesi gereken bilgi eksikliği, ticaret odalarının üstlenebilecekleri girişimler ve önemli fuarlara katılım gibi görünmektedir (Kutlu, 2020). Ticari ve turistik hava yolu taşımacılığının merkezi olan San José ve İstanbul arasında doğrudan uçuşların kurulması ve lojistiğin kolaylaştırılması ticari ilişkilerin gelişmesinde etkili olacaktır. Metropolitan Bölgesi olarak adlandırılan ve Orta Vadi, San José, Heredia, Cartago ve Alajuela bölgelerini kapsayan alan, yatırımcıların ve iş çevrelerinin en fazla bulunduğu alandır. Şirketlerin genel merkezleri başkent San José'de, imalat tesisleri ise serbest bölgelerde (Alajuela ve Heredia) yer almaktadır. Kişisel ilişkilerin ve güvenin önemli olduğu Kosta Rika'da ihracatta yerel bir temsilci ile çalışmak ya da ülkede bir satış ofisi açmak, küçük bir ülke olması dolayısıyla bir temsilci/distribütör ile çalışmak yeterli olacaktır. Kosta Rika, diğer Orta Amerika ve Karayip ülkelerine ihracat yapılmak için dağıtım üssü olarak kullanılabilecek uygun bir ülkedir (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2020). Türk Hava Yolları uçuşlarının işletilmesi, ilişkiyi geliştirmek için bir itici güç olabilecektir.

Kosta Rikalı öğrencilere Türkiye'den verilecek bursların artırılması ve Türk İşbirliği Teşkilatı Başkanlığı (TİKA) tarafından gerçekleştirilebilecek kalkınma projeleri de iki halkın karşılıklı anlayış düzeyinin artırılmasına büyük katkı sağlayacaktır. Son olarak, Kosta Rika Üniversitesinde Latin Amerika Çalışmaları Merkezi tarafından Türk Kültürü Kürsüsü'nün oluşturulması, akademik kurumlar arasında sürekli bir akademik kültür alışverişini garanti edecektir (Kutlu, 2020).

Kosta Rika'da yerli ve yabancı tüm özel şirketler ve kişiler şirket kurabilmekte ve şirket sahibi olabilmektedir. Devlete ait ve Kosta Rika vatandaşlarının veya ülkede yerleşik kişilerin şirket içinde belirli bir paya sahip olmalarını gerektiren sektörler ise elektrik üretim, yayıncılık ve profesyonel hizmetlerdir. Kosta Rika'nın da taraf olduğu Orta Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (CAFTA-DR) ile birlikte sigortacılık sektörü ve telekomünikasyon sektörünün bir kısmı rekabete açılmıştır. Medikal hizmetler gibi diğer alanlarda ise daha çok kamu şirketleri faaliyette bulunmakla beraber bu alanlar özel şirketlerin faaliyetine kapalı olmayıp, kamu şirketlerine ve özel şirketlere eşit muamele yapılmaktadır.

Kosta Rika Cumhuriyeti Büyükelçisi Gustavo Campos Fallas, Aralık 2022'de Ege İhracatçı Birlikleri'ne (EİB) gerçekleştirdiği ziyaretinde, özellikle iki ülke ticaretinde lojistiği kolaylaştırıcı çözümler üretilirse ticaret hacminin büyüyeceğini, Kosta Rika Cumhuriyeti'nin ihracatının %60'ının teknolojik ürünlerin oluşturduğunu, katma değeri yüksek ihracata önem verdiklerini belirtmiştir. Bu ziyarette gerçekleşen toplantıya EİB Koordinatör Başkan Yardımcısı ve Ege Yaş Meyve Sebze İhracatçıları Birliği Yönetim Kurulu Başkanı Hayrettin Uçak, Kosta Rika Cumhuriyeti Fahri Konsolosu ve İzmir Ticaret Odası Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı Emre Kızılgüneşler ve EİB Genel Sekreteri Cumhur İşbırakmaz katılmıştır. İzmir Ticaret Odası Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı Emre Kızılgüneşler, Kosta Rika İzmir Fahri Konsolosu göreviyle ve ihracatçı kimliği ile iki ülke arasındaki dış ticaretin artması için çaba harcamaktadır. Türkiye'nin Kosta Rika ile sanayi ürünleri ağırlıklı ihracatının diplomatik temaslarla ve uzak destinasyonlara hava kargo kapasitesinin geliştirilmesiyle işlenmiş gıda ürünlerinin ihracatının artırılması ve ticaret hacminin gelişeceği öngörülmektedir (Dünya Gazetesi, 2022).

Son yıllarda Kosta Rika ve Türkiye, ticaret ve turist akışını artırmaya ve çeşitlendirmeye ilgilerini sıklıkla dile getirmektedir. Ekonomik ilişkilerde bahsedilmiş olan karşılıklı muz ve demir ticaretinde oluşan dengesizlikle ile ilgili sürtüşmenin aşılması ve ticaretin çeşitlendirilmesi konusunda fırsatlara odaklanılmaktadır. Türkiye'de uzun ve sağlam bir geçmişe sahip 20 firmadan oluşan bir heyet, 13 Nisan 2023'te Kosta Rika'yı ziyaret etmiştir. Bu firmalar; gıda, mobilya, endüstriyel ve ticari sektörlerin tedarikçileri, tekstil, hizmet şirketleri, kişisel bakım ve sağlık gibi çeşitli sektörlerde faaliyet göstermektedir (Gutiérrez Wa-Chong, 2023).

4. BU ÜLKEDE ÖNEMLİ DİĞER DEVLETLER-RAKİPLER

Kosta Rika dış ticaretinin yaklaşık yarısı ABD ile olmakla birlikte Çin, Orta ve Güney Amerika, Avrupa ve Orta Doğu ülkeleri toplam ticarette pay sahibidir. Kosta Rika, 1948'den sonra Türkiye ile birlikte Lübnan, Kuveyt, Fas, Suriye, Ürdün gibi Orta Doğu bölgesine açılmaya başlamış, özellikle 1980'lerdeki ekonomik daralma ve kriz döneminde bu ilişkileri geliştirmeye çalışmıştır. Başkan Carazo, İsrail ve onun Filistinlilere yönelik muamelesi hakkında eleştirel bir pozisyon almış, Başkan Monge ise Arap ve Müslüman ülkelerle ilişkileri geliştirmeye çabalamıştır. Başkan Arias Sánchez'in 2006'da İsrail'deki Kosta Rika büyükelçiliğini Tel Aviv'den Kudüs'e taşıması ile İsrail-Filistin çatışmasına karşı tutumu Kosta Rika'nın dış politikasında özerkleşme çabasının bir ürünü olarak gelişmiştir (Moya Mena ve Cascante Segura, 2016, ss. 208-209). 2015 yılından itibaren Kosta Rika'nın ticaret, yatırım ve uluslararası işbirliğini teşvik etme arayışını Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Suudi Arabistan gibi Orta Doğu'daki diğer ülkelere kaydırdığı gözlenmiştir. 2016 yılında PROCOMER, Basra Körfezi bölgesinde Birleşik Arap Emirlikleri'nde (BAE) ilk ticari tanıtım ofisini açmış, 2017'de Suudi Arabistan ile eş zamanlı olarak BAE'de bir Büyükelçilik açmıştır (Johanning Solís ve Moya Mena, 2021).

2006 seçimlerinde başkan olan Arias, sendikaların ve diğer kuruluşların protestolarına rağmen ABD ile Orta Amerika-Dominik Cumhuriyeti Serbest Ticaret Anlaşmasının (CAFTA-DR) onaylanmasını desteklemiştir. Kosta Rika vatandaşları, 2007'de ülkenin ilk ulusal referandumunda %51,6 kabul oyu ile anlaşma lehinde oy kullanmış ve 1 Ocak 2009 yılından itibaren Orta Amerika Serbest Ticaret Alanı'na (CAFTA-DR) dâhil olmuştur. Kosta Rika, anlaşmayı onaylayan son Orta Amerika ülkesi olmuştur. Bu alan, ABD, Orta Amerika ülkeleri ile Dominik Cumhuriyeti arasında coğrafi yakınlık ve tanınma avantajlarına sahip bir bölgede özellikle ABD menşeli sanayi mallarının çoğu ve tarım ve gıda ürünlerinin yarısından fazlası için gümrüksüz ticaret imkânı yaratmıştır. Bu alana katılması ile birlikte sigortacılık sektörü ve telekomünikasyon sektörünün bir kısmı rekabete açılmıştır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2020).

Kosta Rika'nın, Panama (1973), Meksika (1995), Kanada (2002), Dominik Cumhuriyeti (2002), Şili (2002), Singapur (2010), Peru (2013), Çin (2011), Kolombiya (2016), Güney Kore (2019), CARICOM (2002), EFTA (2013), AB (2013) ile Serbest Ticaret Anlaşması bulunmaktadır. Kosta Rika'nın CAFTA-DR üyeliği dolayısıyla ABD, Meksika, Şili, Panama ve Dominik Cumhuriyet ile Ortaklık Anlaşması mevcuttur. El Salvador, Guatemala, Honduras ve Nikaragua ile 1963'te tesis edilen ve 1993'te yenilenen bir gümrük birliği anlaşması bulunmaktadır. Ülke, gelecekte

Pasifik İttifakı'na da üye olmayı hedeflemektedir. Kosta (Rika) 2015'te başlayan süreçte mevzuatını, politikalarını ve uygulamalarını OECD standartlarına uyumlu hâle getirme çabasında olmuş ve nihayetinde 25 Mayıs 2021'de üye olmuştur.

CAFTA-DR dolayısıyla hâlihazırda Kosta Rika ticaret ve yatırımında en büyük paya sahip ABD ile imzalanan serbest ticaret anlaşması tarım dışı ithalata yönelik tarifelerin çoğunu kaldırarak ve bölgedeki ticaret ve yatırımı ABD şirketleri için daha çekici hâle getirmiştir. Neredeyse tüm ABD tarım ürünleri üzerindeki diğer tarifeler 2023 yılında kaldırılmış olacaktır. ABD, Kosta Rika'nın 2021'de OECD'ye başarılı bir şekilde katılma çabasına destek vermiştir. 2021'de Kosta Rika'nın Doğrudan Yabancı Yatırımı'nın yaklaşık %79'u Amerika Birleşik Devletleri'nden gelmiştir (2,5 milyar dolar) ve Kosta Rika, 126.000'den fazla çalışanı istihdam eden 250'den fazla ABD şirketine ev sahipliği yapmaktadır. Ayrıca tüm ithalatın yaklaşık %40'ı ABD menşelidir. Kosta Rika'ya giren veya çıkan sermaye akışlarında veya halka açık şirketlerdeki portföy yatırımlarında herhangi bir kısıtlama yoktur ancak şirketler yerel vergilere tabidir. Yabancılar, herhangi bir tapu kısıtlaması olmaksızın ülkede mülk sahibi olabilmektedir. Kosta Rika'daki arazilerin çoğunun açık tapusu olsa da Ulusal Sicildeki yanlış veya eksik kayıtlar yatırımcıların şikayetlerine yol açmıştır (International Trade Administration, 2023b).

Hem Pasifik hem de Karayip kıyılarında giriş limanları bulunan ABD'li ihracatçılar, ürünlerini Kosta Rika'ya genellikle bir haftadan kısa sürede sevk edebilmekte ve aynı gün içinde satış temsilcileri, distribütörler veya son kullanıcı müşterilerle buluşabilmektedir. Pandemi kısıtlamaları nedeniyle askıya alınan uçuş rotaları, pandemi sonrasında yeniden açılmıştır, ABD'ye 15 doğrudan uçuş rotası bulunmaktadır. Bilgi teknolojisi, inşaat ürünleri, inşaat ekipmanları, otel ve restoran ekipmanları, güneş enerjisi, sağlık ve ilaç, kozmetik, otomobil parçaları ve servis ekipmanları, elektrikli araçlar ve ilgili ekipman, paketleme, eğitim ve turizm sektörlerinin birçoğunda, ABD firmalarının güçlü bir payı bulunmaktadır (International Trade Administration, 2023c).

Kosta Rika, başta Çin (Çin Halk Cumhuriyeti) olmak üzere özellikle Asya ülkeleri ile ticaretini geliştirme çabasındadır. 2007 yılında Başkan Oscar Arias Sánchez, Tayvan ile 60 yıllık diplomatik ilişkilerini kesmeye ve Çin ile diplomatik ilişkiler kurmaya karar vermiştir. Arias, gazetelere verdiği demeçte Çin ile ilişkilerin geliştirilmesinin ideolojik veya jeopolitik bir karar olmadığını Çin'i dünyanın en güçlü ve önemli ekonomilerinden biri olduğunu özellikle belirtmiştir (El Mundo, 2007). Çin'in dünyanın en büyük güçlerinden biri hâline gelmesi, devasa bir ticaret pazarına hâkimiyet kuran Çin ile Kosta Rika'nın ticari ilişkilerinin gelişmesine neden olmuştur. Kosta Rika'nın Çin'e ihracatı 2000'den beri artışa geçmiş, zaman içinde Ticaret Geliştirme Bürosu, Çin Uluslararası Ticareti Teşvik Konseyi veya Çin'deki PROCOMER Ticaret Ofisi gibi aracılar Çinli iş adamlarının ve yatı-

rımcıların girişini daha esnek hâle getirmiştir. Kosta Rika, bu dönemde Çin ile diplomatik bir süreci başlatan ve 2011'de yürürlüğe giren bir serbest ticaret anlaşması olan ilk Orta Amerika ülkesidir. Kosta Rika'nın bilimsel bilgisi -özellikle biyolojik çeşitlilik açısından- her iki ülkenin de yararına olan ürün ve hizmetlerin araştırılması, geliştirilmesi ve yenilenmesi için çalışma gruplarının oluşturulmasına ilgi gösteren Çin'in dikkatini çekmeyi başarmıştır. İklim değişikliği ile mücadele ve su kaynaklarının korunması konularında teknik yardım anlaşmaları imzalanmış ve Çin ülkede proje geliştirilmesi için yatırım yapmaya başlamıştır. Çin'in Kosta Rika'ya olan ilgisi, dünyadaki yeni rolü ve gelişmekte olan ülkelerdeki çıkarları nedeniyle esas olarak siyasidir. Çin, Kosta Rika'yı Orta Amerika bölgesinde stratejik bir ortak olarak görmektedir ve Kosta Rika için Çin, teknik ve mali konularda bölgesel kalkınma için işbirliği açısından bir fırsat olarak düşünülmektedir (Burgués Terán'dan aktaran Chen Sui, 2016).

Kosta Rika Üniversitesinden akademisyenler ile Çin'den akademisyenler arasındaki bazı temaslar sonucunda eğitim ve kültür konularında işbirliği amacıyla 7 Ağustos 2009'da Kosta Rika Üniversitesi kampüsünde Konfüçyüs Enstitüsü açılmıştır. Eğitim, biyoçeşitlilik, turizm, kültür, sağlık ve spor alanlarında alt yapı yatırımlarını ve karşılıklı iş gücü transferini de içeren anlaşmalar yapılmıştır (Chen Sui, 2016). 2009 yılından beri en büyük ikinci ticaret ortağı olan Çin'in, Kosta Rika için birçok alanda çok güçlü bir stratejik ortak olduğu söylenebilir. Çin'in doğrudan yatırımları yıldan yıla yukarı doğru bir ivme gösterirken Kosta Rika'nın Çin'e yaptığı ihracat zaman içinde bu ülkeden yapılan ithalatın yanında çok sönük kalmaktadır. Çin gibi büyük bir pazar ile ticarette alınan ve satılan ürünler arasındaki üretim maliyeti farkı ve Çin'in Kosta Rika'nın temel ihracat maddelerinden kahveyi (Vietnam'dan) ve muz ve ananası (Filipinler'den) kendisine yakın coğrafyadan daha avantajlı olarak elde etmesi bu dış ticaret farkını açıklamaktadır. 2011 yılında yürürlüğe giren serbest ticaret anlaşması Çin lehine bir durum yaratmaktadır.

Kosta Rika'nın Çin ile olduğu gibi ABD ile dış ticaret açığı çok büyüktür. AB ile ise pozitif yönde bir seyir izlemektedir. (Chen Sui, 2016). Avrupa bölgesine kavrulmuş yeşil kahve, kakao tozu, ananas ve diğer dondurulmuş ve kuru meyveler gibi ürünleri içeren yüksek katma değerli, özel etiketli gıda segmentini pazarlamaktadır. Özellikle Avrupa otel, kafe ve restoranları için yüksek kaliteli kahve ihracatına büyük önem gösterilmektedir.

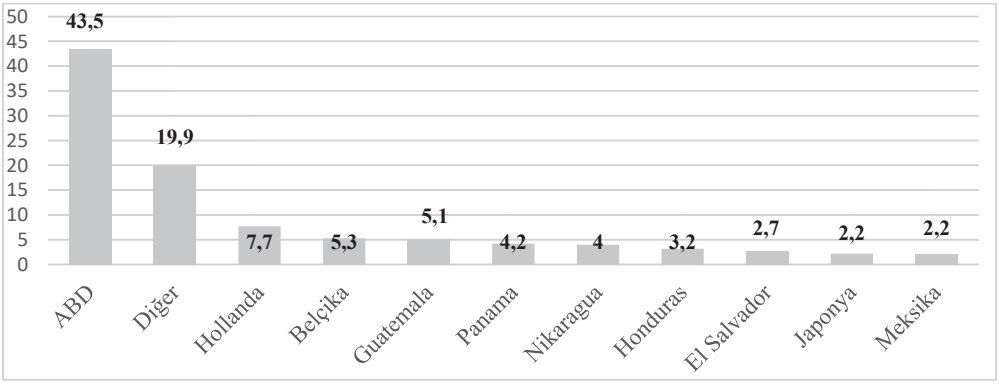
Kosta Rika, bulunduğu Orta Amerika bölgesinde diğer ülkelerle hep mesafeli bir ilişki içerisinde olmaya çalışmıştır. 1963'te Orta Amerika Ortak Pazarı'na katılmıştır. Orta Amerika'nın bir bölge olarak entegrasyon sürecinde çekimser bir konumda olan Kosta Rika SICA ile ilgili olarak, bu yapı altındaki Orta Amerika Adalet Divanı'nın otoritesini tanımamak (Nikaragua ile anlaşmazlıklarındaki tavrına

siyasi tepki olarak), parlamentosuna katılmamak, SICA'dan ayrılma tehdidinde bulunmak ve siyasi olarak çekilmek ve herhangi bir serbest dolaşım anlaşmasını onaylamamak gibi bir eğilimde olmuştur. Bu eğilimde entegrasyonun yeterince ticari fayda sağlamadığını düşünmesi, göç sorunları, sınır anlaşmazlıkları ve kendisinin ekonomi ve demokrasi açısından istisnai konumunu koruma isteği etkili olmaktadır. 2015 yılında Küba'nın Obama döneminde ABD ile arasındaki yakınlaşma sonucunda ayrıcalıklı göçmenlik muamelesine son vermeden önce ("ıslak ayak-kuru ayak" politikası) ABD'ye karayolu ile gitmekte olan sekiz binden fazla Kübalı göçmenin, Kosta Rika ve Nikaragua arasındaki sınırda mahsur kalması ve SICA'nın bu konuda sorunu çözememesi SICA'dan çekilmesi ile sonuçlanmıştır (Stein, 2020). 2016 sonunda katılım koşullarını gözden geçirerek SICA'ya yeniden dâhil olmuştur.

Kosta Rika'nın yakın bölgesinde en büyük sorun yaşadığı ülke Nikaragua'dır. Tarihsel olarak iki ülke arasındaki sınır anlaşmazlığı sınırı oluşturan San Juan Nehri bölgesinde Nikaragua'nın bir kanalın inşasıyla bağlantılı olarak çevresel zarar verdiği iddiasıyla 2009-2010 yılları arasında Uluslararası Adalet Divanı'na taşınmış bir davaya dönüşmüştür. 13 Temmuz 2009'da Uluslararası Adalet Divanı, Nikaragua ile Kosta Rika arasında San Juan Nehri'nin kullanılması konusunda uzun süredir devam eden bir anlaşmazlığı çözerek Kosta Rika'ya sadece ticaret için değil turizm için de nehirde serbest gezinme hakkı vermiştir. 2010 sonlarında Nikaragua'nın bir kanal inşa etme amacıyla nehri taramaya başlaması, Kosta Rika'nın egemenliğini ihlal ettiği ve bölgedeki sulak alanlara çevresel zarar verdiği gerekçesiyle protesto edilmiştir. Nikaragua asker göndermiş ve bu durum Kosta Rika polis gücünün üyelerini seferber etmiştir. OAS her iki ülkenin de güçlerini bölgeden çekmesini talep etmiş, Nikaragua bunu reddetmiştir. Kosta Rika, her iki tarafa da güçlerini çekme talimatı veren geçici bir karar alan Uluslararası Adalet Divanı'na bir brifing sunmuştur. Nikaragua'nın nehri taramaya devam etmesine ve Kosta Rika'nın potansiyel çevresel hasarı izlemek için sivilleri göndermesine izin verilmiş ve mesele büyük ölçüde etkisiz hâle getirilmiştir (ayrıntılar için bk. International Court of Justice, 2011).

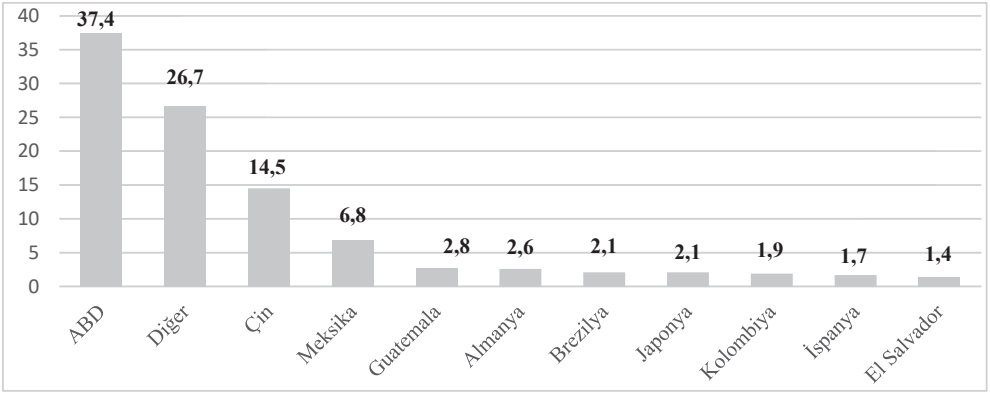
Tablo 3 ve Tablo 4 Kosta Rika'nın dünyadaki dış ticaret ortaklarını göstermektedir.

Tablo 3. Kosta Rika'nın İhracat Yaptığı Ülkeler (2020)

Kaynak: (Export Genius, 2023)

Tablo 4. Menşe Ülkelere Göre Kosta Rika İthalatı (2020)

2022 seçimlerinden sonra göreve gelen eski bir Maliye Bakanı ve Dünya Bankası yetkilisi olan Başkan Chaves, bölgesel ve küresel müttefiklerle yeni serbest ticaret anlaşmaları peşinde koşmaya ve çok uluslu şirketlerden yarı iletken, elektronik ve tıbbi cihaz sektörleri başta olmak üzere yüksek teknoloji yatırımlarını çekme konusundaki güçlü geçmişini sürdürerek Kosta Rika ekonomisini büyütmeyi amaçlamaktadır. Ülkenin iyi eğitimli iş gücü, İngilizce eğitiminin gelişmiş olması, nispeten düşük yolsuzluk seviyeleri, ABD'ye coğrafi yakınlığı ve cazip serbest ticaret bölgesi teşvikleri, birçok ihracatçı ve yatırımcı için güçlü bir çekicilik sunmaktadır (International Trade Administration, 2023b).

SONUÇ

Kosta Rika'nın dış politikadaki imajı; askerî kuvvetleri olmayan bir ülke olarak sorunlu bir bölgede olgun bir demokrasiye sahip olmasıyla şekillenmektedir. Orta Amerika'daki çatışmalardaki barışçı tutumu liberal demokrasi ve insan haklarına dayalı bir dünya sisteminin yanında olduğunu göstermektedir. Türkiye ile ilişkilerinin geliştirildiği 2010'larda ise her iki ülke için ekonomik ve ticaretin öncelikli olduğu çok taraflı bir diplomasi yaklaşımının benimsendiği görülmektedir. İki ülke de kendi bölgesinde önemli bir konumdadır. Türkiye, Batı ile Doğu arasında bir köprü ve farklı dönemlerde farklı olarak biçimlenmişbir rol model ve bölgesel bir güçtür. Gelişmiş pazarlara daha az bağımlılık, her iki ülkenin dış politikasını şekillendiren ve birbiri ile ilişkilerini destekleyen temel noktadır.

Kosta Rika, 1950 yılında Meksika Şehri büyükelçimiz tarafından temsil edilmeye başladığı tarih diplomatik ilişkilerin başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Resmî ve protokol gereği yürütülen ilişkiler yirmi birinci yüzyılın başında Türkiye'de "Latin Amerika'ya Açılım" politikasının da etkisi ile derinleşmeye başlamıştır. Kosta Rika ile ticari ve kültürel ilişkilerimizin artmaya başlaması 2014'te karşılıklı kalıcı misyonların kurulması ile güçlenmeye başlamıştır.

Kosta Rika hem nüfus hem yüz ölçümü bakımından (Türkiye'nin yaklaşık %6-7'si) göre küçük bir ülkedir. GSYİH'si ve toplam mal ve hizmet dış ticaret verileri de Türkiye'nin %8'ini geçmemektedir. Kosta Rika'dan Türkiye'ye satılan ürünler muz ve ananas iken Türkiye ağırlıklı olarak tekstil ürünleri, demir veya çelik profiller ve ilaçlar ihraç etmektedir. Yüksek maliyetli ticaret rotalarından biri olan Kosta Rika- Türkiye dış ticareti ile ticari ilişkilerimiz Türkiye lehine bir görünüm sergilemektedir. Son zamanlarda yerli muz üretiminin artması ile muz ithalatındaki azalma ve sattığımız ürünlerin değerindeki artış bu avantajlı durumu daha da arttırmıştır. Ticaretin yanı sıra turizm ve eğitim alanlarında karşılıklı işbirliği anlaşmaları iki ülke arasındaki ilişkileri geliştirmektedir. Kosta Rika'nın bulunduğu bölgenin çatışmalı ortamında ekonomik ve siyasi alanda istikrarlı bir aktör olması Orta Amerika ve Karayipler bölgesine ihracat yapmak için dağıtım üssü olarak kullanılabilme potansiyelini sunmaktadır.

KAYNAKÇA

2002 Dünya Kupası İş Bankası Reklamı. (2020). https://www.youtube.com/watch?v=KDRcOxn7Ut0 (01.05.2023).

Alaguna Sandoval, A. I. (2019, 7 Ağustos). Con nuevo embajador, Costa Rica se prepara para conmemorar 70 años de relaciones con Turquía. *Anadolu Ajansı (AA)*. https://www.aa.com.tr/es/mundo/con-nuevo-embajador-costa-rica-se-prepara-para-conmemorar-70-a%C3%B1os-de-relaciones-con-turqu%C3%ADa/1551298 (20.04.2023).

Barquero, M. (2016, 29 Şubat). Costa Rica encuentra fuerte potencial en mercado de Turquía. *La Nación*. https://www.nacion.com/economia/politica-economica/costa-rica-encuentra-fuerte-potencial-en-mercado-de-turquia/LAFCYFVTXBGFZLHO5B3XNGQ4LM/story/ (01.05.2023).

Botey Sobrado, A. M. (2002). *Costa Rica: Desde las sociedades autóctonas hasta 1914*. Editorial de la Universidad de Costa Rica.

Chen Sui, S. (2016). Impacto de la relación con China para Costa Rica. *Revista Estudios*, (33), 930-962.

Cirit, T. (2010, 10 Mayıs). Kosta Rika. *Mag Dergisi*. https://www.magdergi.com/yazarlar/kosta-rika/ (20.04.2023).

Conexión Turquía. (2022, 10 Ocak). Drama "Bir Zamanlar Çukurova" estrena en Costa Rica. *Conexión Turquía*. https://www.conexionturquia.com/2022/01/tierra-amarga-cukurova-estreno-11-enero-costa-rica-repretel.html (25.04.2023).

Dışişleri Bakanlığı. (2007). Türkiye—Latin Amerika-Hızla Gelişen İlişkiler. *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*. Türkiye - Latin Amerika-Hizla Gelişen İlişkiler/T.C. Dışişleri Bakanlığı (mfa.gov.tr) (20.04.2023).

Dışişleri Bakanlığı. (2012). Dışişleri Bakanı Davutoğlu "Kosta Rika, Latin Amerika açılımımızda özel bir yer taşıyor." *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*. https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-davutoglu-kosta-rika-latin-amerika-acilimimizda-ozel-bir-yer-tasiyor.tr.mfa (20.04.2023).

Dışişleri Bakanlığı. (2023). Kosta Rika. *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*. https://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?90ad567a-9a7a-4fa3-9b37-1833ca54fc2a (19.04.2023).

Dünya Bankası. (2023). World Development Indicators. https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators# (30.05.2023)

Dünya Gazetesi. (2022, 23 Aralık). EİB: Kosta Rika'ya ihracat 200 milyon dolara yükselecek. https://www.dunya.com/sehirler/eib-kosta-rikaya-ihracat-200-milyon-dolara-yukselecek-haberi-678740 (26.04.2023).

EFE. (2016, 26 Nisan). Huelga paraliza servicios de salud públicos y clases en Costa Rica. *Elpaís.cr*. https://www.elpais.cr/2016/04/26/huelga-paraliza-servicios-de-salud-publicos-y-clases-en-costa-rica/ (15.04.2023).

El Mundo. (2007, 7 Haziran). Costa Rica establece relaciones con China y "rompe" con Taiwán tras 60 años. https://www.elmundo.es/elmundo/2007/06/07/internacional/1181174880.html (15.04.2023).

Embajada de Costa Rica. (2023). Costa Rica—Toponimia. https://embajadacostarica.org/pages/costa-rica/toponimia.php (20.04.2023).

Esquivel, R. M. (2010). Inmigrantes libaneses en Costa Rica y sus participaciones en la masonería del país (primera mitad del siglo XX) (ss. 268-280). XIV Encuentro de Latinoamericanistas Españoles: congreso internacional, Eylül 2010, Sunulmuş bildiri.

Export Genius. (2023). Costa Rica Export Data. *Export Genius*. https://www.exportgenius.in/export-import-trade-data/costa-rica-export.php (25.05.2023).

González, A. S. G. (2012). América Latina y Caribe, la última frontera de la" Nueva" Política Exterior de Turquía. *Araucaria. Revista Iberoamericana de Filosofía, Política y Humanidades*, *14*(28), 179-201.

Gutiérrez Wa-Chong, T. (2023, 30 Mart). Empresas de Turquía buscan establecer relaciones comerciales en Costa Rica. *La Republica*. https://www.larepublica.net/noticia/empresas-de-turquia-buscan-establecer-relaciones-comerciales-en-costa-rica (25.04.2023).

Guzmán, R. M. (1996). Las causas de la emigración libanesa durante el siglo XIX y principios del XX. Un estudio de historia económica y social. *Estudios de Asia y África*, 557-606.

Guzmán, R. M. (2000). *A Century of Palestinian Immigration into Central America: A Study of their economic and cultural contributions*. Editorial Universidad de Costa Rica.

International Court of Justice. (2011). Construction of a Road in Costa Rica along the San Juan River (Nicaragua v. Costa Rica). *Overview of the Case*. https://www.icj-cij.org/case/152 (20.05.2023).

International Trade Administration. (2023a). Costa Rica—Country Commercial Guide. *Market Challenges*. https://www.trade.gov/country-commercial-guides/costa-rica-market-challenges (26.05.2023).

International Trade Administration. (2023b). Costa Rica—Country Commercial Guide. *Market Overview*. https://www.trade.gov/country-commercial-guides/costa-rica-market-overview (26.05.2023).

International Trade Administration. (2023c). Costa Rica—Country Commercial Guide. *Market Opportunities*. https://www.trade.gov/country-commercial-guides/costa-rica-market-opportunities (26.05.2023).

İNSAMER. (2023). Kosta Rika. *İNSAMER -İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi*. https://www.insamer.com/tr/ulke-profili-kosta-rika/ (19.04.2023).

Johanning, J. (2018, 8 Ekim). Una potencia regional acorralada: Turquía en la encrucijada por el rediseño regional del Medio Oriente. Observatorio de la Política Internacional, Análisis Político No. 7. https://opi.ucr.ac.cr/sites/default/files/publicaciones/analisispolitico7.pdf.

Johanning Solís, J. ve Moya Mena, S. I. (2021). Las relaciones exteriores de Costa Rica hacia Turquía: Un análisis desde sus orígenes a su situación actual. *Revista Relaciones Internacionales*, *91*(1), 79-109.

Kirişçi, K. (2009). The transformation of Turkish foreign policy: The rise of the trading state. *New perspectives on Turkey*, *40*, 29-56.

Kosta Rika Başkanlığı. (2016, 17 Temmuz). Nuevo modelo robustece presencia comercial de Costa Rica en el mundo. *Kosta Rika Cumhuriyeti Başkanlığı*. https://www.presidencia.go.cr/comunicados/2016/06/nuevo-modelo-robustece-presencia-comercial-de-costa-rica-en-el-mundo/ (20.04.2023).

Kutlu, M. N. (2020). Análisis Político N°10: Las relaciones turco-costarricenses en su 70° aniversario y algunas reflexiones (24 de noviembre de 2020). *Observatorio de la Política Internacional*. https://opi.ucr.ac.cr/node/1654 (19.04.2023).

Martínez, P. (2022, 2 Eylül). "Alas rotas", una nueva apuesta turca de Nova. *Diez Minutos*. https://www.diezminutos.es/telenovela/turcas/g41064331/alas-rotas-telenovela-turca-nova-elenco-historia/ (19.04.2023).

Molina, I. ve Palmer, S. (2011). *Historia de Costa Rica*. San José, Costa Rica: Editorial de la Universidad de Costa Rica.

Molina Vargas, S. ve González Ayala, E. (2015). *Historia de Costa Rica*. San José, Costa Rica: Editorial Universidad Estatal a Distancia.

Moya Mena, S. I. ve Cascante Segura, C. H. (2016). Between continuity and change: Relations between Costa Rica and the Middle East. M. T. Kuri (Ed.), *Latin American foreign policies towards the Middle East: Actors, contexts, and trends* içinde (ss. 201-221). Palgrave Macmillan.

MREC. (2020, 21 Eylül). Costa Rica y Turquía marcan el 70 aniversario del establecimiento de relaciones diplomáticas. *Ministerio de Relaciones Exteriores y Culto de Costa Rica*. https://www.rree.go.cr/?sec=servicios&cat=prensa&cont=593&id=5663 (01.05.2023).

OAS. (2023). Information on Costa Rica. http://www.sice.oas.org/ctyindex/CRI/CRIagreements_e.asp (20.05.2023).

OECD. (2023). The OECD and Costa Rica: A mutually beneficial relationship. *Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü*. https://www.oecd.org/latin-america/countries/costa-rica/ (20.04.2023).

Palmer, S. P. ve Jiménez, I. M. (Ed.). (2004). *The Costa Rica reader: History, culture, politics*. Duke University Press.

Parker, F. D., Elbow, G. S., Stansifer, C. L. ve Karnes, T. L. (2023, 1 Nisan). Encyclopaedia Britannica. *Costa Rica*. https://www.britannica.com/place/Costa-Rica (16.04.2023).

Pera Müzesi. (2017). José Sancho, Erotik Doğa, 25 Mayıs—6 Ağustos 2017. *Pera Müzesi*. https://www.peramuzesi.org.tr/sergi/jose-sancho/207 (20.04.2023).

Perry, D. M. ve Berry, K. A. (2016). Central American integration through infrastructure development: A case study of Costa Rican hydropower. *Regions and Cohesion*, *6*(1), 96-115.

Pineda, Y. Z. (2023, 22 Mart). ¿Cuáles son las telenovelas más vistas en Costa Rica? Culebrones mexicanos y turcos mandan. *La Nación*. https://www.nacion.com/viva/television/cuales-son-las-telenovelas-mas-vistas-en-costa/3SDOI3JS2RBAPMQDSEM6KAOKEQ/story/ (01.05.2023).

PROCOMER. (2017, 14 Ağustos). Aumenta la producción y la importación de frutas tropicales en Turquía. *La Promotora del Comercio Exterior de Costa Rica*. https://www.procomer.com/alertas_comerciales/aumenta-la-produccion-y-la-importacion-de-frutas-tropicales-en-turquia/#:~:text=El%20consumo%20de%20frutas%20tropicales,importadas%20y%20otras%20producidas%20localmente(20.04.2023).

PROCOMER. (2023). "Procomer Es Audaz, Aventurero, Disruptivo". Fuente: ITC, 2018. *PROCOMER*. https://www.procomer.com/sobre-nosotros/ (26.05.2023).

Rodas-Martini, P. (2018, 2 Temmuz). The exceptionalism of Costa Rica. *Linkedin*. https://www.linkedin.com/pulse/exceptionalism-costa-rica-pablo-rodas-martini/ (15.04.2023).

Stein, D. (2020). The Challenge for the Central American Integration System (SICA): The Withdrawal of Costa Rica During the Cuban Migrant Crisis 2015. *Global Jurnal Politik Internasional*, *22*(1), 125-141.

T.C. Başbakanlık. (2001, 19 Ekim). Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Kosta Rika Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Teknik İşbirliği Çerçeve Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı. T.C. Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c045/tbmm22045070ss0378.pdf (20.04.2023).

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı. (2018, 12 Ekim). Hatay'da muz üretim alanı 673 dekara yükseldi. *Web Tarım Tv*. https://www.tarimtv.gov.tr/tr/video-detay/hatay-da-muz-uretimi-673-dekara-yukseldi-10639#:~:text=Hatay%20genelinde%20%C5%9Fu%20an%20673,da%20her%20ge%C3%A7en%20g%C3%BCn%20art%C4%B1yor (01.05.2023).

T.C. Ticaret Bakanlığı. (2020). Kosta Rika Pazar Bilgileri. T.C. Ticaret Bakanlığı Dış Temsilcilikler ve Uluslararası Etkinlikler Genel Müdürlüğü. https://ticaret.gov.tr/data/5ee9ee1d13b876df941995f9/Kosta%20Rika%20Pazar%20Bilgileri.pdf (20.04.2023).

T.C. Turizm ve Kültür Bakanlığı. (2023). Yıllık Bültenler: 2022 Yılı Sınır Giriş-Çıkış İstatistikleri. T.C. Turizm ve Kültür Bakanlığı. https://yigm.ktb.gov.tr/TR-249709/yillik-bultenler.html (10.04.2023).

Teletica. (2020, 27 Ocak). La Sra. Fazilet y sus hijas—27 de enero, 2020. *Teletica Facebook*. https://fb.watch/k01CCjQ4TJ/ (01.05.2023)

TRT Español. (2018, 27 Eylül). La fama de "Novia de Estambul" supera las fronteras. *TRT Español*. https://telenovelas.boards.net/thread/64412/novia-estambul-vendida-xico-costa (01.05.2023).

TÜRSAB. (2022, 14 Aralık). Kosta Rika Turizm Bakani Mauricio Ventura a. ve Türsab Başkani Başaran Ulusoy'un Görüşmesi. *Türkiye Seyahat Acentaları Birliği*. https://www.tursab.org.tr/haberler/kosta-rika-turizm-bakani-mauricio-ventura-a-ve-tursab-baskani-basaran-ulusoyun-gorusmesi_16923 (25.05.2023).

Urbatsch, R. (2013). A referendum on trade theory: Voting on free trade in Costa Rica. *International Organization*, *67*(1), 197-214.

von Feigenblatt, O. F. (2021). Un estudio de caso sobre la competencia diplomática entre la República Popular China y la República de China (Taiwán): La experiencia de la República de Costa Rica de 1995 a 2010. *Dilemas contemporáneos: Educación, Política y Valores*.

Wikipedia. (2023). Zalim İstanbul. https://es.wikipedia.org/wiki/Zalim_%C4%B0stanbul (19.04.2023).

World Bank. (2022). Costa Rica. *The World Bank Data*. https://data.worldbank.org/country/costa-rica (25.05.2023).